

Erken Cumhuriyet Döneminde Öğrenci Hareketleri (1924)

Ahmet Ali Gazel*

Özet

İkinci Meşrutiyet'in ilanı sonrası Türkiye'de nispi bir özgürlük ortamı oluşmuş ve bu ortamdan öğrenciler de etkilenmiştir. Öğrenciler herhangi bir karar veya uygulamadan memnun olmadıkları zaman seslerini çıkarmaya başlamışlar, istekleri yerine getirilmeyince de boykot ve benzeri hareketlere girişmişlerdir. I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele nedeniyle Türkiye'de 1914-1922 yılları arasında öğrenci olaylarında bir durgunluk gözlenirken 1923 Cumhuriyetin ilanı sonrasında, özellikle 1924 yılında yoğun bir şekilde öğrenci olaylarına rastlanmaktadır. Olayların en önemli sebeplerinden biri, Türk Eğitimi yeni devlet düzenine uydurmak ve eğitim sistemini yeniden kurmak amacıyla toplanan II. Heyet-i İlmiye toplantısında alınan kararların ve uygulamaların öğrencilerde rahatsızlığa neden olmasıdır.

Eğitim süreleri dört yıldan beş yıla çıkarılan ve bu karardan dolayı mağdur olduklarını iddia eden Erkek Muallim Mektebi öğrencileri 1924 yılının en büyük ve en çok ses getiren öğrenci boykotunu gerçekleştirmiştir. Bu boykot Cumhuriyet döneminin ilk geniş çaplı öğrenci hareketi olmuştur. Bunun yanında lise teşkilatında yapılan değişiklikler de lise öğrencilerinin tepkilerine neden olmuştur. 1924 yılında liseler 12 sınıftan 11 sınıfa indirilince 9. sınıftan 10. sınıfa ve 10. sınıftan 11. sınıfa geçmesi gereken öğrenciler mevcut sınıflarında bırakılmışlardır. Mağdur olduğunu belirten öğrenciler resmi makamlar nezdinde teşebbüste bulunmuşlar ve talepleri kabul edilmezse dersleri boykot etmeye karar vermişlerdir. Ancak bu boykot yapılmamıştır. Bunun yanında öğrenciler farklı nedenlerle de tepkilerini göstermişlerdir. Örneğin Orta Ticaret Mektebinde öğrenciler, öğleden sonra buldukları işleri kaybedecekleri gerekçesiyle, derslerin öğleden sonraya alınmasına itiraz etmişler ve dersleri boykot etmeye karar vermişlerdir. Ancak mektep idaresinin konuyu çözmesi üzerine boykot gerçekleşmemiştir.

1924 yılında ortaöğretim öğrencileri tarafından gerçekleştirilen eylemler özellikle dönemin basınına dayalı olarak anlatılmıştır. Bunun yanında araştırma eserlerden de istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öğrenci Hareketleri, Boykot, Öğretmen Okulları, Ticaret Mektebi.

* Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Afyonkarahisar/TÜRKİYE, agazel@aku.edu.tr; ORCID: 0000-0002-7211-6032, DOI: 10.37879/9789751756480.2023.17

Student Movements in the Early Republican Period (1924)

Abstract

After the proclamation of the Second Constitutional Monarchy, an environment of relative freedom was created in Turkey and students were also affected by this environment. When the students were not satisfied with any decision or application, they started to raise their voices, and when their requests were not fulfilled, they started boycotting and similar actions. While there was a stagnation in student events between the years 1914-1922 in Turkey due to the First World War and the National Struggle, after the proclamation of the Republic in 1923, especially in 1924, there were intense student events. One of the most important reasons for the events was that the decisions and practices taken in the second Scientific Committee meeting, which was convened in order to adapt the Turkish education to the new state order and to re-establish the education system, caused discomfort to the students.

The students of the Male Teachers' School, whose education period was extended from four to five years, and who claimed that they were victims because of this decision, carried out the biggest and most notable student boycott of 1924. This boycott was the first large-scale student movement of the Republican era. In addition, the changes made in the high school organization also caused reactions from high school students. When high schools were reduced from 12 to 11 classes in 1924, students who were supposed to move from 9th grade to 10th grade and from 10th grade to 11th grade were left in their current classes. Students who stated that they were victims made an attempt before the official authorities and decided to boycott the classes if their demands were not accepted. However, this boycott was not carried out. In addition, students showed their reactions for different reasons. For example, in the Middle Trade School, students objected to taking the classes in the afternoon on the grounds that they would lose the jobs they found in the afternoon and decided to boycott the classes. However, the boycott did not take place after the school administration resolved the issue.

The actions carried out by the secondary school students in 1924 were explained based on the press of the period. In addition, research works were also used.

Keywords: Student Movements, Boycott, Teachers' Schools, Trade School.

Giriş

19. yüzyılda başlayan sosyal ve ekonomik dönüşümün sonucu olarak, Türkiye 23 Aralık 1876 tarihinde mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçmiştir. Ancak Türkiye'de anayasal düzenin tam olarak işlemesi, 23 Temmuz 1908

tarhinde İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla mümkün olmuştur. İkinci Meşrutiyetin ilanı sonrası Türkiye'de nispi bir özgürlük ortamı oluşmuştur. Bu özgürlük ortamını değerlendirmek isteyenlerden bazıları yılların suskunluğunu gidermek için gazete çıkarmaya başlamışlar, hakkını alamadıklarını düşünen işçiler de grev yapmaya başlamış ve neredeyse bir grev patlaması yaşanmıştır. İkinci Meşrutiyetin ilanı sonrasındaki beş aylık sürede hemen hemen bütün iş kollarında olmak üzere 143 grev yapılmıştır.¹ Bu arada yapılan gösterileri hukuki zemine oturtmak için 1909 yılında anayasada yapılan değişiklikle vatandaşlara örgütlenme, toplantı ve gösteri yapma hakkı verilmiştir.

Meşrutiyetin ilanı sonrası oluşan ortamdan öğrenciler de etkilenmiştir. Onlar da herhangi bir karar veya uygulamadan memnun olmadıkları zaman seslerini çıkarmaya başlamışlar, istekleri yerine getirilmeyince de boykot gibi hareketlere girişmişlerdir. Hatta ortaöğretim öğrencilerinin bile dersleri boykot ettikleri görülmüştür. Örneğin 1910 yılında Galatasaray Sultani Müdürü Tefvik Fikret Bey, Maarif Nazırı Emrullah Efendi ile anlaşmazlığa düşüp istifa edince, öğrenciler müdürleri istifasını geri almaya kadar 12 Nisan 1910 tarihinden itibaren dersleri boykot etme kararı almışlardır. Tefvik Fikret her ne kadar görevine geri dönmese de öğrenciler uzun ikna çalışmaları sonrası okullarına dönmüşlerdir. Bununla birlikte 58 öğrenci okula dönmemiş ve bunların okulla ilişkisi kesilmiştir.²

İkinci Meşrutiyet de bir boykot da 1913 yılında Darülmüallimin-i İbtidai (İlköğretmen Okulu) öğrencileri tarafından yapılmıştır. Belirtilen yılda öğretmenlerden Cevdet Efendi öğrencilere hakaret edince, Cevdet Efendi görevden alınmaya kadar öğrenciler onun derslerine girmeme kararı almışlardır. Bakanlığın derse girilmesine dair emrine rağmen derslere girmeyen 49 öğrenci okuldan atılmış, ancak daha sonradan affedilerek geri alınmışlardır.³

Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele nedeniyle Türkiye'de 1914-1922 yılları arasında öğrenci olaylarında bir durgunluk gözlenirken 1923 yılında Cumhuriyetin İlanı sonrasında, özellikle 1924 yılında yoğun bir şekilde öğrenci olayları rastlanmaktadır. Zira 1923 yılında meşruti monarşiden cumhuriyete geçilerek büyük bir siyasi dönüşüm yaşanmıştır. Ancak bu siyasi dönüşümün başarılı olması büyük ölçüde eğitime bağlıydı. Onun için Cumhuriyetin

1 Kadir Yıldırım, *Osmanlı'da İşçiler (1870-1922)*, İstanbul 2013, s. 114-115.

2 Oya Dağlar, "Emrullah Efendi-Tefvik Fikret Anlaşmazlığı", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2006, C 8, S. 2, s. 27-47.

3 Fatih Demirel, "Dârülmüallimîn-i Âliyede Fenn-i Terbiye Dersi ve Bir Öğrenci İsyanı", *Belleten*, C LXXIX/S. 284, 2015, s. 321-331.

kurucularının en çok üzerinde durduğu konulardan biri eğitim olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin eğitim sistemini yeniden şekillendirmek için çeşitli bilimsel toplantılar yapılmıştır. Bu toplantılar sonucunda Osmanlı Devleti'nden kalan eğitim kurumları ya yeni sisteme göre modernize edilmiş ya da medreseler gibi bazı eğitim kurumları kaldırılmıştır. Ancak yapılan değişiklikler zaman zaman öğrenciler tarafından iyi karşılanmamış ve öğrenciler haklarında alınan kararlara karşı çeşitli şekillerde tepkilerini göstermişlerdir.

Şüphesiz ki 1924 yılının en büyük öğrenci hareketi Darülfunun öğrencilerinin İstanbul Tramvay Şirketi ile yaşadığı olaydır. Darülfunun öğrencileri, indirimli bilet talepleri kabul edilmeyince 15 Kasım 1924 tarihinde zorla tramvaya binerek yolculuk yapmak istemişlerdir. Öğrencilerin bu davranışı sonrası kondüktörler tramvayları durdurmuş ve öğrencilere tam bilet vermedikleri sürece hareket etmeyeceklerini söylemişlerdir. Bunun üzerine öğrenciler de trenlerin anahtarlarını alıp onların hareket etmesini önlemiştir. Bu arada tramvaydaki bir sivil polis öğrencilere ateş ederek üç öğrenciyi yaralamıştır. Öğrenciler daha sonraki süreçte şirketle görüşme, gazetelere bildiri gönderme, hükümete telgraf çekme gibi yöntemlerle mücadelelerine devam etmişlerse de talepleri kabul edilmemiştir.⁴ Bu olayın Kasım ayında başlayacak olan birçok öğrenci hareketini de tetiklediği söylenebilir.

Darülfunun öğrencilerinin Tramvay Şirketi ile yaşadığı olan devam ederken ortaöğretim öğrencileri de harekete geçmiş ve haklarında alınan kararlara karşı taleplerini kabul ettirmek için dersleri boykot teşebbüsünde bulunmuşlardır. 1924 yılında ortaöğretim öğrencileri arasında en çok ses getiren ve geniş çaplı hareketi Erkek Muallim Mektebi öğrencileri gerçekleştirmiştir. Erkek Muallim Mektepleri eğitim süresinin dört yıldan beş yıla çıkmasını protesto için Türkiye'de bu okulda okuyan öğrenciler 22 Kasım 1924 tarihinden itibaren dersleri boykot etmiştir. Erkek Muallim Mektebi öğrencilerinin boykotu devam ederken Orta Ticaret Mektebi ile lise öğrencileri de boykot teşebbüsünde bulunmuşlar ancak bu iki okul öğrencilerinin boykotu gerçekleşmemiştir.

I- Erkek Muallim Mektebi Öğrencilerinin Derslerini Boykot Etmesi

Türkiye'de 1923 yılında Cumhuriyetin ilanından sonra Cumhuriyetin kurucularının en çok üzerinde çalıştığı konulardan biri eğitim olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim sistemini kurabilmek için çeşitli bilimsel toplantılar

4 Mustafa Şahin, "Darülfunun Talebe Cemiyetince Gerçekleştirilen Bir Eylem: Tramvay Olayı", *Vatan ve Sıhhat*, ed. Eren Akçicek-Fevzi Çakmak, s. 265-280.

yapılmıştır. Bu toplantılar sonucunda Osmanlı Devleti'nden kalan eğitim kurumları ya yeni sisteme göre modernize edilmiş ya da medreseler gibi bazı eğitim kurumları kaldırılmıştır.

Ulus devlet anlayışına göre düzenlenecek olan eğitim sisteminin belirlenmesi için ilk bilimsel toplantı (Heyet-i İlmiye) 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihleri arasında Ankara'da yapılmıştır. Bu toplantı sonunda ilköğretimin altı yıl olması, ilkokul öğretmenleri için bir kanun hazırlanması, kadınların ilköğretim müfettişi olabilmesi, Osmanlı döneminde kurulan sultanilerin adının lise olması ve liselerin 4+4+3 şeklinde 11 yıl olması gibi önemli kararlar alınmıştır.⁵

İkinci Heyet-i İlmiye toplantısı 23 Nisan 1924 tarihinde yine Ankara'da toplanmıştır. İkinci Heyet-i İlmiye'nin en önemli amacı Türk Eğitimini yeni devlet düzenine uydurmak ve eğitim sistemini yeniden kurmaktır. Zira Tevhid-i Tedrisat Kanunu Maarif Nezaretinin elindeki okul sayısını artırmıştı.⁶ Bu toplantıda daha çok okulların dereceleri, ders kitapları, müfredat programları görüşülmüştür. Toplantıda mecburi öğretimin beş yıl olması, lise öğretiminin yedi yıldan altı yıla indirilmesi ve liselerde haftalık ders saatinin 30 saat olması, liselerin üst sınıfları için kitapların uzmanlara yazdırılması, ortaokul ve ilkokul ders kitaplarının yarışma usulü ile yazdırılması, ilkokullar için yeni program yapılması ve ilkokullarda ders saatinin 26 saat olması gibi kararlar alınmıştır. Bu kararların yanında öğretmen okulları ile ilgili kararlar da alınmıştır. Öğretmen okullarının öğretim süresi dört yıldan beş yıla çıkarılarak programındaki dersler de artırılmıştır.

İkinci Heyet-i İlmiye toplantısında alınan kararlar oldukça fazla eleştiriye uğramıştır. En önemli eleştiri, yapılan programların hiç kimseye danışılmadan kısa sürede yapılarak aceleye getirilmiş olmasıydı. Bunun yanında alınan kararların uygulanış biçimi de eleştiriye neden olmuş, hatta öğrenci hareketlerine neden olmuştur. En önemli tepki öğretmen okulları öğrencilerinden gelmiştir. İkinci Heyet-i İlmiye toplantısında Erkek Muallim Mekteplerinin öğrenim süresi dört yıldan beş yıla çıkarılmış ve bu değişikliğin de 1924-25 Eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanmasına karar verilmişti. Ancak süre beş yıla çıkarılırken 4. Sınıfta okuyan öğrencilerin mezun olmalarına izin verilmeyerek bir yıl daha öğrenim görmelerinin istenmesi bu okullarda okuyan öğrencilerin tepkisine neden olmuş ve tüm Türkiye'deki Muallim Mektepleri öğrencileri dersleri boykot etmiştir.

5 Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara 1982, s. 26-30; Hasan Cicioğlu, *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim*, Ankara 1985, s. 133-135.

6 Cengiz Dönmez, "Atatürk ve Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, Konya 2005, s. 259.

1- Erkek Muallim Mektepleri Öğrencilerinin Boykot Kararı Alması

1924 yılında Türkiye'deki Dârümuallimîn-i İbtidai Muallim Mektepleri (Erkek Muallim Mektebi)⁷ öğrencilerinin dersleri boykot etmesinin sebebi, yukarıda da belirtildiği gibi Maarif Vekâleti tarafından mektebin eğitim-öğretim süresinin dört yıldan beş yıla⁸ çıkarılmasıdır. Aslında bu karar Dârümuallimînlerden gelen görüşler doğrultusunda alınmıştır. Maarif Vekâleti, 1923 yılı Kasım ayında Dârümuallimînlerin müfredat programları üzerinde bir çalışma başlatmıştır. Bu doğrultuda Maarif Vekâleti, İstanbul Dârümuallimîn Müdüriyeti'ne bir tebliğ göndererek dârümuallimîn eğitiminin kaç yıl olması gerektiğini sormuştur. Bunun yanında vekâlet, derslerin sınıflara taksimini ve programın da yapılmasını talep etmiştir. Bu emir üzerine Dârümuallimîn hocaları o zamanki müdür İhsan (Sungu) Bey'in başkanlığında toplanarak bu mesele hakkındaki görüşlerini bildirmişlerdir.

Belirtilen yıllarda Dârümuallimînlere 16 yaşından küçük öğrenci kabul edilemediğinden numune mekteplerinden çıkan öğrencilerin büyük bir kısmı, Dârümuallimîne kayıt olabilmek için birkaç seneyi boşta geçirmek mecburiyetinde kalıyordu. Bundan başka Dârümuallimînlerde okutulan derslerin fazlalığı öğrencilerin haftada 32 saat eğitim görmesini gerektiriyordu.⁹ Bu durum da öğrenciler için ciddi bir sıkıntı meydana getiriyordu. Dârümuallimîn müdüriyeti bu cihetleri düşünerek derslerin beş seneye taksimini ve eğitim-öğretim süresinin de dört yıldan beş yıla çıkarılmasını uygun bulmuştur. Bu şekilde olması durumunda öğrenciler 15 yaşında da mektebe kabul olunabilecekti. Dârümuallimîn idaresinin bu kararı Maarif Vekâletine bildirilmiştir.¹⁰ 23 Nisan 1924 tarihinde dönemin

7 1848'de kurulduğu zaman Dârümuallimîn adı verilen erkek öğretmen okullarına, Eylül 1924'ten itibaren Erkek Muallim Mektebi adı verilmiştir. "Dârümuallimîn Muallimâtın İsimleri Değişiyor", *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1340, s. 2; "Mektep Unvanları", *İkdam*, 2 Temmuz 1340, s. 3; Bu nedenle biz de, birçok gazetede hâlâ dârümuallimîn ismi kullanılmış olsa da, çalışmamızda bu isim değişikliğine istinaden okul için Erkek Muallim Mektebi ismini kullandık.

8 1891 yılında Dârümuallimîn-i Sibyan yerine kurulan Dârümuallimîn-i İbtidai Muallim Mekteplerinin eğitim süresi kuruluşundan 1908 yılına kadar iki yıl olmuştur. 1908'de üç yıl olan eğitim süresi 1915 yılında dört yıla çıkarılmış ve 1924 yılına kadar dört yıl olarak devam etmiştir. 1924 yılından itibaren ise beş yıla çıkarılmıştır. Konu hakkında geniş bilgi için bk. Uğur Ünal-Togay Seçkin Birbudak, *İstanbul Darulmuallimini (1848-1924)*, Ankara 2013, s. 74-103.

9 1915 Dârümuallimîn Nizamnamesi'ne göre öğrenciler dört yıl eğitim görürken haftalık ders saatleri 30 saatin üzerindeydi. 1. ve 3. sınıfta 33 saat, 2. sınıfta 30 saat ve 4. sınıfta 35 saat ders alıyorlardı. Eğitimin beş yıla çıkmasından sonra sınıflardaki ders saatleri düşmüştür. Buna göre 1. 2. 3. ve 5. sınıflarda haftada 28 saat ders görülürken 4. sınıfta ders saati 27'yd. Bk. Ünal-Birbudak, *age.*, s. 88-97.

10 "Muallim Mekteplerinde Grev", *Tanin*, 23 Teşrinisani 1340, s. 4.

Maarif Vekili Vasıf Çınar başkanlığında Ankara'da toplanan II. Heyet-i İlmiye'de Dârülmualimînlerin programları tanzim edilirken, okullardan gelen tavsiye kararına uyularak, eğitim-öğretimin beş yıla çıkarılmasına karar verilmiştir.¹¹ Bu karar tabiatıyla bütün Dârülmualimînlere tebliğ edilmiş ve bu okullara 1924 yılından itibaren birer beşinci sınıf ilave olunmuştur.¹²

1924 yılında eğitim-öğretime başlayan öğrenciler yeni program ve beş yıl üzerinden öğretime başlamıştır. Ancak program ve eğitim-öğretim süresinin beş yıla çıkarılmasının uygulanma şekli öğrencileri rahatsız etmiştir. Öğrenciler bu yeni sisteme geçilirken kendilerinin bir üst sınıf olarak addedilmelerini ümit etmişlerse de bu gerçekleşmemiştir. Okul açılınca liselerin 10. sınıflarından gelen öğrenciler 5. sınıfı teşkil ederken, 3. sınıftan son sınıfa geçen öğrenciler ise 4. sınıfta kalmıştır. Bu durum özellikle 1924 yılı itibarıyla 4. sınıfa geçmiş olan öğrencileri rahatsız etmiştir. Zira o yıl son sınıf olup mezun olacak öğrenciler bu yeni kararlar bir yıl daha fazla okumak zorunda kalmışlardır. Bunun yanında yeni programda derslerin dağılım biçimi öğrencilerin rahatsızlığını hat safhaya çıkarmıştır. Zira onlara göre, programlara yeni ders eklenmemiş ve sadece mevcut dersler beş seneye dağıtılmıştır. Dolayısıyla o sene 4. sınıf öğrencilerinin beş senelik programa nazaran göreceği dersler sosyoloji dışında tamamen 3. sınıfta okuduğu derslerden oluşuyordu.¹³

Okul açılır açılmaz İstanbul Erkek Muallim Mektebi 4. sınıf öğrencileri harekete geçmiş ve öğrenciler 29 Eylül 1924 tarihinde aralarında toplanarak durumu müzakere etmişlerdir.¹⁴ Neticede yeni uygulamayla kendilerine *gadr edildiğini ve aynı sınıfta aynı dersleri takip etmekten hiçbir fayda hâsıl olmayacağını belirterek*¹⁵ *hayatlarından çalınan bir seneyi kazanmak*¹⁶ ve o sene mezun olarak diploma alabilmek için çeşitli makamlar nezdinde başvuru yapmaya karar vermişlerdir.¹⁷ İlk olarak kendi okul idarelerine müracaat etmişlerdir.¹⁸ Buradan bir sonuç alamayınca

11 Hasan Yılmaz, *Heyet-i İlmiyeler (1923-1924-1926)*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1988, s. 98.

12 "Muallim Mekteplerinde Grev", *Tanin*, 23 Teşrinisani 1340, s. 4.

13 "Maarif Vekâleti ve Dârülmualimînler", *Tanin*, 22 Teşrinisani 1340, s. 2.

14 "Darülmualiminde Bir İçtima", *İkdam*, 30 Eylül 1340, s. 3.

15 "Yeni Bir Grev Daha!", *Cumhuriyet*, 22 Teşrinisani 1340, s. 1-2.

16 "Bütün Erkek Muallim Mekteplerinde Dersler Tatil Ediliyor!", *Tevhid-i Efkâr*, 22 Teşrinisani 1340, s. 1-3.

17 *Cumhuriyet*, 10 Teşrinievvel 1340, s. 2.

18 "İlk Muallim Mektebi", *Akşam*, 10 Teşrinievvel 1340, s. 2.

doğrudan Maarif Vekâletine başvurmuşlardır. Ancak Maarif Vekâletinden de bir cevap alamamışlardır. Daha sonra öğrenciler mebuslara telgraf çekmişlerse de Dârümualliminde muallimlik etmiş bulunan Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey de dâhil olmak üzere mebusların hiçbiri öğrencilere cevap vermemiştir.¹⁹ Öğrenciler daha sonra Cumhurbaşkanlığına, Başvekâlete ve Maarif Vekili Vasıf Bey'e de müracaat etmişlerdir. Ancak yine hiçbir cevap alamamışlardır.²⁰

Diğer taraftan Erkek Muallim Mektepleri müdürleri de durumu ayrıntılı olarak vekâlete bildirmişler, ancak onlar da hiçbir cevap alamamıştır.²¹ Örneğin İstanbul Erkek Muallim Mektebi Müdürü İbrahim Alâeddin (Gövsâ) Bey, *İkdam* gazetesine yaptığı açıklamada, 1924-1925 yılı eğitim-öğretim dönemi başından itibaren Erkek Muallim Mekteplerinin beş seneye çıkarıldığını, ancak programlara yeni ders eklenmeyip mevcut derslerin beş seneye dağıtıldığını, bundan dolayı her sınıfta bulunan öğrencilerin o sene aynı derslerini tekrar etmek mecburiyetinde kaldıklarını belirttikten sonra, bu durum karşısında o sene mezun olacak öğrencilerin bu dersleri tekrar etmemize lüzum yoktur. Eskiden dört sene okuyorduk. Bir sene ilave edilmesi bizi müstefid edemeyecektir. Bizlere bir sene hakk-ı terfi verilmelidir şeklinde talepte bulduklarını, öğrencilerin bu isteklerini de vekâlete yazdıklarını söylemiştir.²²

Yaptıkları başvuruların sonuç vermediğini gören öğrenciler nihayet fiili harekete karar vermiş ve taleplerini kabul ettirmek maksadıyla dersleri boykot etmek²³ için harekete geçmişlerdir. İstanbul Erkek Muallim Mektebi öğrencileri Türkiye'deki diğer 12 Erkek Muallim Mektebi öğrencileri ile de telgrafla haberleşerek boykota iştirak edip etmeyeceklerini sormuşlar ve bu öğrencilerden olumlu cevap

19 “Bütün Erkek Muallim Mekteplerinde Dersler Tatil Ediliyor!”, *Tevhid-i Efkâr*, 1225, 22 Teşrinisani 1340, s. 1-3; Öğrenciler her ne kadar mebusların talepleri ile ilgilenmediğini iddia etseler de 2 Kasım 1924 tarihli *İkdam* gazetesi, mebusların öğretmen açığını gerekçe göstererek okulun tekrar dört seneye indirilmesi için Maarif Vekâletine başvurduklarını yazmaktadır. “Dârümuallimîn Beş Seneye mi Çıktı?”, *İkdam*, 2 Teşrinisani 1340, s. 3.

20 “Dârümuallimîn Talebesinin Tatil-i Tedrisatı”, *Son Telgraf*, 22 Teşrinisani 1340, s. 3.

21 “Maarif Vekâleti ve Dârümuallimînler”, *Tanin*, 22 Teşrinisani 1340, s. 2.

22 “Bugün İstanbul ve Anadolu'daki İlk Muallim Mektepleri Talebeleri Grev Yapıyor!”, *İkdam*, 22 Teşrinisani 1340, s. 1-3.

23 Dönemin gazeteleri olayı grev olarak nitelemiş ve haberlerini böyle vermişlerdir. Ancak İstanbul Erkek Muallim Mektebi Müdürü İbrahim Alâeddin Bey olayı boykot olarak nitelemiştir. (İbrahim Alâeddin, “Muallim Mekteplerinde Boykotaj”, *Resimli Gazete*, 65, 29 Teşrinisani 1340, s. 7). Biz de İbrahim Alâeddin Bey'in görüşünün doğru olduğu kanaatindeyiz. Bu nedenle öğrencilerin hareketini grev yerine boykot olarak nitelendirdik.

almışlardır.²⁴ Bunun üzerine 21 Kasım 1924 akşamı İstanbul Erkek Muallim Mektebi öğrencileri Müdür İbrahim Alâeddin Bey'e giderek 22 Kasım'dan itibaren 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin derse girmeyeceklerini bildirmişlerdir.²⁵ Nitekim 22 Kasım 1924 tarihinde belirtilen sınıflardaki öğrenciler derse girmemiştir. İstanbul'da derse girmeyen öğrencilerin toplam sayısı 150'dir. Boykota, yeni değişimden etkilenmeyen 1. ve 5. sınıf öğrencileri katılmamıştır. Bunların sayısı ise 99'dur.²⁶

Öğrenciler boykota karar verdikten sonra bir beyanname yayınlayarak neden boykota gittiklerini açıklamışlardır:

“Cumhuriyet hükümetinin herkese bahsettiği hürriyet ve serbestiyetten cesaret alarak heder olan hakkımızın teslimi için her türlü kanuni müracaatlarda bulunduk. Bugüne kadar hakkımızın teslim edileceğine ait bir alâmete bile şahit değiliz. Bu sene bulunduğumuz sınıflarda aynen geçen seneki dersleri okuyoruz. Mektebimizin beş seneye iblağ edilmesiyle on senelik bir tahsil sayesinde muktedir muallimler yetiştirileceği iddia olunurken mağdur edilmek istenilen bizlerin aynen on senelik bir tahsil ile yetiştığımız unutuluyor.

Fakir milletimizin muallim buhranına çareler taharri ettiği bir sırada bu yanlış hareket üzerinde hâlâ ısrar edilmesinin manasını anlayamıyoruz. Türkiye Cumhuriyeti'nin terakki temellerini atacak bir muallim azmiyle bu haksızlığı protesto ve tatil-i tedrisat ederek hakkımızın en kısa bir zamanda teslim olunmasını alakadar makamattan ve müzaheretü de efkâr-ı umumiyeden istirham ediyoruz. İstanbul Erkek Muallim Mektebi Talebesi”.²⁷

Boykotun ilk günü olan 22 Kasım 1924 tarihinde öğrencilerin dersleri nasıl boykot ettiği gazetelere farklı yansımıştır. Ancak hepsinin ittifak ettiği konu, öğrencilerin okulun düzenini bozmadan boykot uygulama çabaları ve öğretmenlerine karşı nezaketli davranmaları olmuştur. Boykot başlamadan bir gün önce *Tevhid-i Efkâr* gazetesine konuşan bir öğrenci, zil çalınca yine sınıflarına giderek dersleriyle meşgul olacaklarını söylemiştir. Muhabir “ya muallimler sınıflarda ders girmek

24 “Yeni Bir Grev Daha!”, *Cumhuriyet*, 22 Teşrinisani 1340, s. 1-2.

25 “Bugün İstanbul ve Anadolu'daki İlk Muallim Mektepleri Talebeleri Grev Yapıyor!”, *İkdam*, 22 Teşrinisani 1340, s. 1.

26 “Bugün İstanbul ve Anadolu'daki İlk Muallim Mektepleri Talebeleri Grev Yapıyor!”, *İkdam*, 22 Teşrinisani 1340, s. 1-3.

27 “Yeni Bir Grev Daha!”, *Cumhuriyet*, 22 Teşrinisani 1340, s. 1-2.

isterlerse?” sorusunu yöneltince öğrenci “sınıfa sokmayacağız!” demiştir.²⁸ Gazete ertesi gün boykot haberini verirken “derslere devam etmeyen talebeler sükûn ve intizam ile sınıflarında oturmuşlar ve kendi kendilerine çalışmışlardır. Muallimlerin hiçbiri de derse girmemiştir”²⁹ diye yazmıştır.

Cumhuriyet’e konuşan İstanbul Erkek Muallim Mektebi müdürü de öğrencilerin kendine “bizim hareketimiz umumi bir anlaşma meselesidir, derse girmeyeceğiz. Fakat muayyen saatlerde sınıflarda bulunacağız” dediklerini söylemiştir.³⁰ Akşam gazetesi de öğrencilerin derslere girmeyerek “koridorlarda ve bahçelerde, tıpkı parlamento koridorlarında olduğu gibi hasbihal ve müzakerat ile meşgul” olduklarını yazmaktadır.³¹

İkdam gazetesi ise boykot yapan öğrencilerin ders zamanlarını okul bahçesinde geçirdiklerini ve derse girmedikleri süreyi kendi kendilerine derslerine çalışarak geçirdiklerini yazmaktadır. Gazeteye göre öğretmenler derse girince sınıfta kimsenin olmadığını görmüşlerdir. Ancak pencereden dışarıya bakınca öğrencileri ellerinde kitaplarla bahçeden dolaşırken gördüklerini ifade etmişlerdir. Öğretmenler, boykot yapan öğrencilerin okuldan aldıkları terbiyeye göre hareket ederek, haksızlığa uğradıkları için boykota gitmek zorunda olduklarını “nezaket ve nezahetle” anlattıklarını da belirtmişlerdir. Bu nedenle öğretmenleri de onları derse girmeye zorlamamıştır.³² Ders zamanlarını okulda geçiren boykotçu öğrenciler diğer zamanlardaki gibi yine okulda yemeklerini yemişler ve akşam yatakhanelerinde yatmışlardır. 22 Kasım 1924 tarihinde 150 kadar öğrencinin derse girmemeleri üzerine Okul Müdürü İbrahim Alâeddin Bey, Maarif Vekâletine telgraf çekerek bu durum karşısında ne yapılması gerektiğini sormuştur.³³

Ancak tam öğrencilerin dersleri boykot ettiği gün hükümet değişikliği olmuştur. Başvekil İsmet İnönü’nün 21 Kasım 1924 tarihinde istifasından sonra hükümeti kurmakla Ali Fethi (Okyar) Bey görevlendirilmiş ve Ali Fethi Bey 22 Kasım

28 “Bütün Erkek Muallim Mekteplerinde Dersler Tatil Ediliyor!”, *Tevhid-i Efkâr*, 22 Teşrinisani 1340, s. 1-3.

29 “Gel de Pirinci Taşını Ayıkla mı Demeli? Erkek Muallim Mekteplerinden Sonra Sıra Liselere Geldi!”, *Tevhid-i Efkâr*, 24 Teşrinisani 1340, s.3.

30 “Yeni Bir Grev Daha!”, *Cumhuriyet*, 22 Teşrinisani 1340, s. 1-2.

31 “Dârümuallimin Ne Halde?”, *Akşam*, 26 Teşrinisani 1340, s. 1.

32 “Bugün İstanbul ve Anadolu’daki İlk Muallim Mektepleri Talebeleri Grev Yapıyor!”, *İkdam*, 2 Teşrinisani 1340, s. 1-3.

33 “Yeni Bir Grev Daha!”, *Cumhuriyet*, 22 Teşrinisani 1340, s. 1-2.

1924 tarihinde hükümetini kurmuştur.³⁴ Dolayısıyla öğrencilerin boykotuna sebep olan kararları alan Maarif Vekili Vasıf Bey bakanlıktan ayrılmıştır. Yeni hükümette Maarif Vekilliğine Şükrü (Saraçoğlu) Bey getirilmiştir. Hükümet ve Maarif Vekilliğindeki değişimden dolayı öğrencilerin boykotuyla ilgili ne yapılması gerektiği hakkında vekâletin görüşü hemen alınmamıştır. Bu arada boykot yapan öğrenciler seslerini duyurabilmek için çeşitli makamlar nezdinde başvurularına devam etmişlerdir. Öğrenciler yeni Maarif Vekili Şükrü Bey'e de bir telgraf göndererek mağduriyetlerinin giderilmesini istemişlerdir.³⁵ Diğer yandan öğrenciler, Maarif Vekâletince haklarının iade edilmemesi durumunda hiçbir öğrencinin derse girmeyeceğini açıklamışlardır.³⁶

2- Anadolu'da Boykota Katılan Okullar

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda Türkiye'de 13 Erkek Muallim Mektebi³⁷ ve 7 Kız Muallim Mektebi bulunuyordu. Erkek Muallim Mektebi olan merkezler; Edirne, Erzurum, İzmir, İstanbul, Adana, Ankara, Balıkesir, Bursa, Diyarbakır, Sivas, Trabzon, Kastamonu ve Konya idi.³⁸ Bu okullardaki toplam öğrenci sayısı ise 2560 idi.³⁹

Gazetelerden takip edilebildiği kadarıyla 1924 yılı itibariyle Türkiye'de mevcut olan 13 Erkek Muallim Mektebi'nin hepsi boykota katılmıştır.⁴⁰ Ancak boykotun merkezi ve beyni İstanbul Erkek Muallim Mektebi olmuştur. Taşradaki Muallim Mektepleri öğrencileri teker teker boykotun başlatıcısı ve merkezi olan İstanbul Erkek Muallim Mektebine telgraf çekerek boykota katıldıklarını açıklamışlardır. Böylece 1924 yılında Türkiye'de eğitim veren 13 Erkek Muallim Mektebi'nde 2500 civarındaki öğrenci dersleri boykot etmiştir. Hatta bu boykota Erkek Muallim Mektebi öğrencileri yanında Adana Kız Mektebi öğrencileri de iştirak etmiştir.⁴¹

34 Ali Fethi Bey'in kabinesi için bk. *Tanin*, 23 Teşrinisani 1340, s. 1.

35 "Dârülmualiminler Grevi", *Cumhuriyet*, 24 Teşrinisani 1340, s. 2.

36 "Darülfünun Talebesi Grev Yapacak mı", *Vatan*, 25 Teşrinisani 1340, s. 3.

37 Dönemin bazı gazetelerinde 14 okul olduğu belirtilmektedir. Bk. "Yeni Bir Grev Daha", *Cumhuriyet*, 22 Teşrinisani 1340, s. 1.

38 *İhsaiyat Mecmuası*, 1339-1340, İstanbul 1341, s. 44.

39 *İhsaiyat Mecmuası*, 1339-1340, İstanbul 1341, s. 44.

40 *Cumhuriyet*, 25 Teşrinisani 1340, s. 2; "Şimdi de Liseler Greve Hazırlanıyor", *Tanin*, 25 Teşrinisani 1340, s. 2; "Gel de Pirinci Taşını Ayıkla mı Demeli? Erkek Muallim Mekteplerinden Sonra Sıra Liselere Geldi!", *Tevhid-i Efkâr*, 24 Teşrinisani 1340, s. 3; "Darülfünun Talebesi Grev Yapacak mı", *Vatan*, 25 Teşrinisani 1340, s. 3.

41 "Mekteplerde Grevler", *Vatan*, 27 Teşrinisani 1340, s. 2.

Boykota iştirak eden okullar arasında hareketlilik açısından özellikle Trabzon Muallim Mektebi öne çıkmıştır. Tüm Erkek Muallim Mekteplerinde olduğu gibi 22 Kasım 1924 tarihinde Trabzon'da da öğrenciler dersleri boykot etmiş ve İstanbul'a çektikleri telgrafta "Bugünden itibaren bütün talebe dersleri tatil etmiştir. Gayret ve selam" demişlerdir.⁴² Ancak diğer okulların aksine Trabzon okul idaresi öğrencilere çok sert davranmıştır. Okul müdürü derslere girmeleri için öğrencilere ağır sözler söyleyince, öğrenciler bu sözlerle tepki göstererek okulu terk etmek istemiştir. Olaylar büyüyünce okula polis ve jandarma çağrılmıştır. Buna daha çok tepki gösteren öğrenciler, kapıya hücum ederek dışarıya çıkmak istemişler ise de jandarmalar mâni olmuştur. Bu karmaşa esnasında öğrencilerden biri jandarma tarafından dövülmüştür.⁴³ Olayların büyümesi üzerine vali okula gelerek hadiseye müdahale etmiş ve konuyu Ankara'ya sormuştur. Ankara'da gelen cevapta vekâletten bir bildirimini gelinceye kadar derslere girmeyen öğrencilere dokunulmaması emredilmiştir. Bu cevap sonrası okulda bulunan güvenlik güçleri de okul dışına çıkarılmıştır.⁴⁴

Olayların yoğun yaşandığı okullardan biri de Ankara'dadır. 22 Kasım'da boykota başlayan ve bunu İstanbul'a "Grev yaptık" diyerek telgrafta duyuran⁴⁵ Ankara Muallim Mektebi öğrencileri, boykota başlar başlamaz vekâlet nezdinde de teşebbüste bulunmuşlardır. Yeni Maarif Vekili Şükrü Bey, Ankara öğrencilerinin telgrafına verdiği cevapta öğrencilerin haklarını arayacağını söylemiştir.⁴⁶ Ancak daha sonraki süreçte, Ankara Muallim Mektebi'ndeki 4. sınıf öğrencileri derse girmemekte ısrar ettikleri için okuldan ihraç edilmişlerdir.⁴⁷

Boykotta aktif olan okullardan biri de Karesi (Balıkesir) Erkek Muallim Mektebi'dir. Karesi Muallim Mektebi 4. sınıf öğrencileri Tanin'e gönderdikleri mektupta, bir önceki sene aldıkları ve geçtikleri dersleri o sene tekrar almaya mecbur edildiklerini, bu konuda yaptıkları teşebbüslerin netice vermemesi üzerine

42 "Mekteplerde İnzibat Ne Hale Düştü? Muallim Mektebi Talebesinden Sonra Lise Talebesi de Dersleri Bırakıyor", *Son Telgraf*, 23 Teşrinisani 1340, s. 1.

43 "Darülfünun Talebesi Grev Yapacak mı", *Vatan*, 25 Teşrinisani 1340, s. 3.

44 "Darülfünun Talebesi Grev Yapacak mı", *Vatan*, 25 Teşrinisani 1340, s. 3; *Cumhuriyet*, 25 Teşrinisani 1340, s. 2.

45 "Mekteplerde İnzibat Ne Hale Düştü? Muallim Mektebi Talebesinden Sonra Lise Talebesi de Dersleri Bırakıyor", *Son Telgraf*, 23 Teşrinisani 1340, s. 1.

46 "Darülfünun Talebesi Grev Yapacak mı", *Vatan*, 25 Teşrinisani 1340, s. 3.

47 "Mekteplerde Anarşi", *Son Telgraf*, 26 Teşrinisani 1340, s. 2.

de 22 Kasım'dan itibaren grev ilan ettiklerini ifade etmişlerdir.⁴⁸ İstanbul'daki arkadaşlarına çektikleri telgrafta da “Ölmek var, dönmek yok” demişlerdir.⁴⁹

Adana Muallim Mektebi öğrencileri de boykot kararı alınca, aralarından seçtikleri bir heyeti okul idaresine göndererek talepleri kabul edilinceye kadar derslere girmeyeceklerini bildirmişlerdir. Okul idaresinin derse girmeleri yönündeki nasihatlerini dinlemeyerek dersleri boykot etmişlerdir.⁵⁰ Boykot neticesinde Adana Muallim Mektebi'nden 70 öğrencinin kaydı silinmiştir.⁵¹

Boykot öncesi mektebin beş yıla çıkmasına ilk itiraz eden okullardan biri Bursa olmuştur. Boykot kararı alınmasından on gün önce Bursa Muallim Mektebi 4. sınıf öğrencileri gazetelere mektup göndererek okullarının beş seneye çıkmasına itiraz etmişlerdir.⁵² Boykot başlayınca da “Hedefimiz birdir. Binaenaleyh beraberce aynı gayeye doğru yürüyeceğiz. Düünden beri derslere girmiyoruz”⁵³ diyerek İstanbul'a telgraf çekmişler ve 22 Kasım'dan itibaren dersleri boykot etmişlerdir.

Edirne Muallim Mektebi 2., 3. ve 4. sınıf öğrencileri de 22 Kasım 1924'ten itibaren boykota katılmıştır.⁵⁴ Erzurum öğrencileri İstanbul'daki arkadaşlarına çektikleri telgrafta boykota iştirak ettiklerini bildirmişlerdir.⁵⁵ Sivas Muallim Mektebi öğrencileri de boykota katılmıştır.⁵⁶ İzmir Erkek Muallim Mektebi öğrencileri de dersleri boykot etmiş ve İstanbul'daki arkadaşlarına “cumartesi gününden itibaren tatil-i tedrisat etik, selam, gayret” şeklinde bir telgraf çekmişlerdir.⁵⁷

48 “Mekteplerde Grev Teşebbüsleri”, *Tanin*, 26 Teşrinisani 1340, s. 2.

49 “Mekteplerde İnzibat Ne Hale Düştü? Muallim Mektebi Talebesinden Sonra Lise Talebesi de Dersleri Bırakıyor”, *Son Telgraf*, 23 Teşrinisani 1340, s. 1.

50 *Son Telgraf*, 29 Teşrinisani 1340, s. 3.

51 Tardedilen Talebenin Adedi”, *Tanin*, 30 Teşrinisani 1340, s. 1; “Erkek Muallim Mektepleri”, *Cumhuriyet*, 30 Teşrinisani 1340, s. 2.

52 “Bursa Muallim Mektebinin Derdi”, *Tanin*, 12 Teşrinisani 1340, s. 4.

53 “Mekteplerde İnzibat Ne Hale Düştü? Muallim Mektebi Talebesinden Sonra Lise Talebesi de Dersleri Bırakıyor”, *Son Telgraf*, 23 Teşrinisani 1340, s. 1.

54 “Mekteplerde Grev”, *Vatan*, 24 Teşrinisani 1340, s. 2; “Dârülmualimînler Grevi”, *Cumhuriyet*, 24 Teşrinisani 1340, s. 2.

55 “Şimdi de Liseler Greve Hazırlanıyor”, *Tanin*, 25 Teşrinisani 1340, s. 2; “Mekteplerde İnzibatsızlık ve İntizamsızlık!”, *Tevhid-i Efkâr*, 25 Teşrinisani 1340, s. 2.

56 “Türkiye’de 12 Dârülmualiminde Anarşi”, *Son Telgraf*, 26 Teşrinisani 1340, s. 1.

57 “Mekteplerde İnzibat Ne Hale Düştü? Muallim Mektebi Talebesinden Sonra Lise Talebesi de Dersleri Bırakıyor”, *Son Telgraf*, 23 Teşrinisani 1340, s. 1.

Kastamonu öğrencileri de boykota katılmıştır. Bunun yanında İstanbul'daki arkadaşlarına çektikleri telgrafta, bütün okullardan seçilecek bir öğrenci heyetinin haklarını aramak için Ankara'ya gitmesi önerisinde bulunmuşlardır: “Sizinle müşterekiz. Aynı zamanda bu iş için uğraşmak üzere her mektepten müntehap efendilerin Ankara'da birleşmesi taraftarıyız. Cevap”.⁵⁸ Bu arada boykota, Erkek Muallim Mektepleri yanında Adana Kız Mektebi öğrencileri de iştirak etmiştir.⁵⁹

3- Öğrencilerin Boykotuna Kamuoyunun Tepkisi

Kamuoyunda genelde öğrenciler haklı bulunurken dersleri boykot etmeleri ise pek hoş görülmemiştir. Cumhuriyet gazetesinde “ileride memleketi idare edecek olan neslin kendi zararına olan bu gibi harekâta” bulunmasının kabul edilemez olduğu ifade edilmiş ve şöyle devam edilmiştir:

“Eğer talebenin muhakkak şikâyetleri nazar-ı itibara alınmaya değer talepleri varsa bunları aslen mektep idarelerine bildirmeleri lazımdır. Bunlardan müfit-i kabil tatbik olanların kabul ve icra edileceğine şüphe yoktur. Aksi takdirde ortada ya imkânsızlık yahut da şayan-ı kabul olmayan matlup vardır demektir. Bu vaziyet karşısında derhal derslere girmemeye karar vermek, talebenin tahsil-i ilm ve irfandan geri kalmasını bizzat istemesi demektir ki, cidden mucib-i teessüftür. Talebe, muallimlerine ve heyet-i idarelerine itimat etmeli, hoca ile mürebbilerinin kendi iyiliklerini bizzat kendileri kadar düşüneceklerinden ve temin edeceklerinden şüphe etmemelidirler. Her halde derslere girmemek iyi bir şey değildir ve çocuklarımızın selameti, tahsil-i irfanı namına talebeyi grevlere teşvik edenler tecziye olunmalıdır”.⁶⁰

Tevhid-i Efkâr gazetesinde hadiseler bir anarşi olarak değerlendirilmiş ve olayların çıkmasındaki sorumluluğun da Maarif Vekâletinde olduğu savunulmuştur.⁶¹ Gazetede, muallim mektebi öğrencilerinin boykotunun, Maarif Vekâletinin esas itibarıyla doğru, fakat neticesi düşünülmeden ve hak mefhumuna dikkat etmeden verdiği bir karardan ortaya çıktığı görüşü dile getirildikten sonra, okul idarelerinin hatta muallimlerin bile öğrencileri haklı görmelerinin de bu konuda en önemli

58 “Mekteplerde İnzibat Ne Hale Düştü? Muallim Mektebi Talebesinden Sonra Lise Talebesi de Dersleri Bırakıyor”, *Son Telgraf*, 23 Teşrinisani 1340, s. 1.

59 “Mekteplerde Grevler”, *Vatan*, 27 Teşrinisani 1340, s. 2.

60 “Dârümuallimin Talebesinin Grevi Devam Ediyor?”, *Cumhuriyet*, 25 Teşrinisani 1340, s. 2.

61 “Mekteplerdeki İnzibatsızlık”, *Tevhid-i Efkâr*, 27 Teşrinisani 1340, s. 1.

delil olduğu öne sürülmüştür.⁶² *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde Maarif Vekâletinin okul işleriyle gereği gibi ilgilenerek bu anarşiye bir an evvel son vermesi ve haklıyı haksızı ayırmasını istenmiştir.⁶³

Tevhid-i Efkâr'da öğrenci boykotunda hükümetin ve vekâletın sorumluluğu olduğu belirtilmekle beraber öğrencilerin de haklarını ararken haksız bir yola saptıkları ifade edilmiştir. Gazetede, her kesiminin taleplerini kabul ettirmek için grev gibi yollara sapması durumunda ülkede düzen kalmayacağı ve ülkede anarşinin hâkim olacağı, bu itibarla öğrencilerin kendi taleplerini kabul ettirmek için izledikleri yolun katiyen tasvip olunamayacağı ifade edilmiştir. Gazetede, böyle bir durumda ne Maarif Vekâletinin ne de hükümetin müsamaha ve zaaf göstermesinin de kabul edilemeyeceği, öğrencilerin de ne kadar haklı olursa olsun bu haklarını ancak hükümetten ve TBMM'den yani kanundan istemesi gerektiği belirtilmiştir. *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde bu eleştiriler yanında öğrencilere olayları soğukkanlılıkla düşünmeleri tavsiyesinde bulunulmuştur. Gazetede, kış günlerinde vatan evlatlarının sokaklara dökülerek eğitimlerinden mahrum kalmalarının ve geleceklerinin mahvolmasının çok üzücü olduğu, ancak muallim mektepleri öğrencilerinin bir sene daha fazla okumak ile ilelebet geleceklerini mahvetmek arasında soğukkanlılıkla düşünmeleri durumunda hiç şüphesiz bir sene fazla okumayı tercih edecekleri ifade edilmiştir.⁶⁴

Son Telgraf gazetesine göre de muallim mektebindeki olayların sorumlusu Maarif Vekâletiydi. Gazetede, vekâletın okulu beş yıla çıkarmasından dolayı o sene ilköğretim öğretmeni çıkmayacağı belirtildikten sonra “memlekette elli bin muallime muhtaç olduğu Maarif Vekâletince ilan edildiği halde muallim mekteplerindeki talebenin yanlış bir karar yüzünden bir sene tehirlenmiş edebilmeleri ne derece doğrudur?” diye sorulmuştur. Daha sonra gazetede kararın kanunlaştırılmadan uygulanmasının yanlışlığına değinilmiştir.⁶⁵

İkdam gazetesinde bir başmakale kaleme alan Ahmet Cevdet Bey de “mekteplerimizi daha iyi bir hale getirmek emeliyle tetkikat-ı vakıfane icra edilmeden yapılan temelsiz teşkilat, maarifin altını üstüne getirdi ve bugünkü vaziyet-i elimeyi ihdas eyledi. Bu karma karışıklık içinde eski maarif bünyesi de tahrip edildi. Hazırdaki maarifimizi yoluna koyabilmek artık imkân haricindedir... Ne mektep kaldı

62 “Mekteplerde İnzibatsızlık ve İntizamsızlık!”, *Tevhid-i Efkâr*, 25 Teşrinisani 1340, s. 2.

63 “Gel de Pirincin Taşını Ayıkla mı Demeli? Erkek Muallim Mekteplerinden Sonra Sıra Liselere Geldi!”, *Tevhid-i Efkâr*, 24 Teşrinisani 1340, s. 3.

64 “Mekteplerdeki İnzibatsızlık”, *Tevhid-i Efkâr*, 27 Teşrinisani 1340, s. 1.

65 “Dârümuallimin Talebesinin Tatil-i Tedrisatı”, *Son Telgraf*, 22 Teşrinisani 1340, s. 3.

ne disiplin. Nesl-i âti ümidi de şimdilik sönmüştür. Eğer Cumhuriyet hükümeti kurulduğu zaman bu teşkilat işleri erbab-ı iktidar ve ihtisasa havale edilse idi, biz bugün emin bir yola adım atmış bulunur idik. Sağlam bir temel atar idik” diyerek bütün bu sıkıntuların Cumhuriyet döneminde maarif teşkilatının iyi kurulamamasından kaynakladığını ileri sürmüştür.⁶⁶

Cumhuriyet gazetesinde bir başyazı kaleme alan Yunus Nadi, gazetelerin farklı meselelerden dolayı okullardaki boykotlara gerekli ilgiyi gösteremediğini itiraf ettikten sonra *İkdam* gibi bazı gazetelerin de bu boykotlar neticesinde eğitimde her şeyin alt üst olduğu, eğitim adına ortada hiçbir şey kalmadığı şeklindeki yayınlarının ise “yangına körükle” gitmek olduğunu ifade etmiştir.

Yunus Nadi, boykot hadisesinde diğer gazetecilerin aksine maarif yetkililerinden ziyade öğrencilere yüklenmiştir. “Mektepler disiplin ocağıdır, anarşi yatağı olamaz ve anarşinin tervic ve teyidine ise asla ve kat’a cevaz verilemez” dedikten sonra Yunus Nadi, öğrenci boykotlarını “büyük bir afet” ve “dalalet” olarak değerlendirmiştir. Bu boykotları alkışlayanları da ihanetle suçlamıştır. Eğer bir eksiklik ve yanlışlık varsa bunu hükümet ve ilim adamlarının düzelterceğini belirten Yunus Nadi, “Eğer tedris müessesesinin programlarına ve terbiye tarzlarının tayinine çocuklarımız hâkim olarsa o vakit bunlar zaten yetişmiş adamlar addolunabileceklerinden fazla külfetler ve masraflar ihtiyarı ile mektepler açmaya hiç hacet kalmaz” diyerek öğrencilerin bu meselede söz söylemeye haklarının olmadığını belirtmiştir. Son olarak Yunus Nadi, ülkede çok muallime ihtiyaç bulunduğunu, tek bir muallim adayının bile eğitimden geri kalmaması gerektiğini ifade ettikten sonra, Maarif Vekâletinin emrine rağmen öğrenciler derse girmeyecek olursa hükümetin gerekli önlemleri almasını istemiştir.⁶⁷

Akşam gazetesinde Necmettin Sadak da Yunus Nadi gibi boykot hadisesini anarşi olarak değerlendirmiş, hatta daha da ileri giderek isyana benzetmiştir:

“Talebenin mektep idaresi yahut Maarif Vekâleti tarafından vaz edilen mukarreratı münakaşa etmesi, bir milletin yahut bir şehir halkının hükümet tarafından vaz edilen bazı kanunları münakaşa ederek, beğenmedikleri zaman buna karşı ilan-ı isyan etmesine benzer. Mekteplerdeki anarşinin, talebe ile idare arasında bu derece uçurum açılmasının en feci ciheti, yarın mürebbi veya vatandaş olarak hayat-ı içtimaiyeye dâhil olacak gençlerde şimdiden kolaylıkla tezahür eden bir isyan ruhunun görülmesidir. Terbiye müesseseleri için bundan daha muzır bir hal tasavvur edilemez...”

66 Ahmet Cevdet, “Maarifimiz Ne Olacak?”, *İkdam*, 26 Teşrinisani 1340, s. 1.

67 Yunus Nadi, “Mekteplerde Grev”, *Cumhuriyet*, 27 Teşrinisani 1340, s. 1.

Mektep talebesinin devletin evamir ve nizamatını münakaşa ettiği nerede görülmüştür? Böyle bir hak kendilerine nasıl verilir?.. Aksi takdirde memleketin her tarafında içinden çıkılmaz bir anarşi hâsıl olur. Maarif Vekâletinin bu vaziyet karşısında ciddiyet ve şiddetle hareket etmesi lazımdır... Mekteplerde bir anarşi istidadı devam ederse yarınki nesiller mahvolmuştur.”⁶⁸

4- Boykot Yapan Öğrenciler Hakkında Maarif Vekâletinin Kararı

23 Kasım 1924 akşamı, göreve yeni gelen Maarif Vekili Şükrü Bey'den emir gelmiştir. Şükrü Bey, Türkiye'deki tüm Muallim Mekteplerine gönderdiği telgrafta, göreve yeni başladığını ve konuyu araştırdığını belirttikten sonra öğrencilerin sakin bir şekilde göndereceği emri beklemelerini istemiştir. Telgrafın sonunda Vekil, bu emrine itaat etmeyerek derse girmemekte ısrar edenlerin okulla ilişkilerinin kesileceğini ifade etmiştir.⁶⁹

İstanbul Muallim Mektebi Müdürü İbrahim Alâeddin Bey, üç sınıftan öğrenci temsilcilerini çağırarak telgrafi okumuş ve gelecek emre kadar sükûnetle beklemelerini tavsiye etmiştir.⁷⁰ Diğer yandan Müdür Bey öğrencilere, derse girmeyerek okuldan atılmaları durumunda eğitim masraflarının kendilerinden tahsil edilmesine⁷¹ ve askerlik çağında olanların askeri makamlara teslim edilmesine dair de emir geldiğini söylemiştir.⁷²

Öğrenci temsilcileri de durumu arkadaşlarına bildireceklerini ve verilecek kararın müdüriyete bildireceklerini ifade etmişlerdir.⁷³ Öğrenci temsilcilerinin durumu

68 Necmeddin Sadak, “Mekteplerde Anarşi”, *Akşam*, 26 Teşrinisani 1340, s. 1.

69 Maarif Vekilinin telgrafi şöyledir: “İşe yeni başlıyorum. Bu meseleyi tetkik edeceğim. Vekâletin itihaz edeceği kararı talebenin sükûn ile beklemeleri lazımdır. Tebliğ edeceğim son karara muhalefet ederek sınıfa girmeyecek talebenin kayıtları terkin edilecektir. Talebeye bu suretle beyanat yapılması ve kararın tebliğine intizar olunması”, “Mekteplerde Grev”, *Vatan*, 24 Teşrinisani 1340, s. 2; “Trabzon'da Tatil-i Tedrisat Yüzünden Gürültü”, *Son Telgraf*, 24 Teşrinisani 1340, s. 2.

70 “Gel de Pirincin Taşını Ayıkla mı Demeli? Erkek Muallim Mekteplerinden Sonra Sıra Liselere Geldi!”, *Tevhid-i Efkâr*, 24 Teşrinisani 1340, s. 3; “Mekteplerde Grev”, *Vatan*, 24 Teşrinisani 1340, s. 2; *İkdam*, 24 Teşrinisani 1340, s. 1.

71 Dârülmualimîn Nizamnamesi'nin 35. maddesine göre, öğrenciler okula kayıt olunurken bir taahhütname imzalıyorlardı. Bu taahhütnamede, “mektepten esbab-ı sıhhiyenin gayri bir sebeple ihraç edildiği halde her sene için leylî talebeden kırk Osmanlı altını ve neharî talebeden on Osmanlı altını hesabıyla mektepte geçirdiği müddete isabet eden mikdarı kefalet-i müteselsile suretiyle tediye” edileceği belirtilmekteydi. Bk. Ünal-Birbudak, *age.*, s. 329.

72 “Mekteplerde Talebe İhtilafları Hallediliyor”, *Tevhid-i Efkâr*, 26 Teşrinisani 1340, s. 1-2.

73 “Talebe Grevi Maarif Vekâleti Cevap Verdi” *Tanin*, 24 Teşrinisani 1340, s. 1.

diğer arkadaşlarına bildirmesi sonrası İstanbul Muallim Mektebinde öğrenciler uzun ve harareti bir toplantı yapmıştır. 24 Kasım'da yapılan toplantı sonunda, Maarif Vekilinin öğrencilerin istekleri konusunda çalışmalar yapıldığı vaadi dikkate alınarak, vekâletten gelecek olan emri beklemek üzere derslere devam etmeye karar vermişlerdir. Öğrenciler 25 Kasım 1924 tarihinden itibaren derslere girmeye başlamıştır. Öğrencilerin bu kararı kamuoyunca memnuniyetle karşılanmıştır. Zira öğrenciler bu hareketiyle “grev ilan etmeleri üzerine hâsil olan nahoş tesirleri izale etmiş” olacağı gibi, haklarında verilecek kararın da lehlerine olmasını temin edeceklerdi.⁷⁴

İstanbul Muallim Mektebi öğrencileri Anadolu'daki diğer muallim mektebi öğrencilerine de bir telgraf çekerek derslere başlanmasını tavsiye etmişlerdir.⁷⁵ İstanbul öğrencileri daha sonra Maarif Vekâletine bir telgraf çekerek derse başladıklarını belirttikten sonra haklarının iadesini talep etmişlerdir.⁷⁶ Öğrenciler yeniden derslere başladıktan sonra okulda bir müsamere düzenlemişlerdir. Müsamerede, şarkılar söylemişler, keman çalmışlar ve salon oyunları oynamışlardır. Öğretmenleri ve müdürleri de bu müsamerede hazır bulunmuştur.⁷⁷

İstanbul öğrencileri, Maarif Vekilinin derse girilmesine dair kararına uysa da Anadolu'daki bazı okullarda bu karara uyulmamıştır. Örneğin, Trabzon'daki öğrenciler karara rağmen derse girmemekte ısrar etmişler ve okulu terk etmişlerdir. Okuldan ayrılan öğrenciler Trabzon'daki Muallimler Cemiyeti, Gençler Birliği ve İdman Cemiyeti gibi müesseselere sığınmışlardır.⁷⁸

Maarif Vekilinin derslere başlanması yönündeki emri diğer okullara telgraf ile bildirilirken, Ankara Muallim Mektebi öğrencilerine polis müdürü ve Millî Eğitim Müdürü tarafından duyurulmuştur. Kararı tebliğ etmek için 24 Kasım'da okula gelen Polis Müdürü Hadi Bey, öğrencilere nasihatte bulunduktan sonra vekâletin emrine uyulması gerektiğini, yoksa derse girilmesi için zor kullanacaklarını söylemiştir. Bu konuşma sonrası Millî Eğitim Müdürü öğrencilere kararı tekrar okumuştur.⁷⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*'nin haberine göre bu tebligat sonrası öğrenciler

74 “Mekteplerde Grev Hastahğı Sona Eriyor”, *Cumhuriyet*, 26 Teşrinisani 1340, s. 2.

75 “Mekteplerde Anarşi”, *Son Telgraf*, 26 Teşrinisani 1340, s. 2.

76 “Trabzon'da Tatil-i Tedrisat Yüzünden Gürültü”, *Son Telgraf*, 24 Teşrinisani 1340, s. 2.

77 “Trabzon'da Tatil-i Tedrisat Yüzünden Gürültü”, *Son Telgraf*, 24 Teşrinisani 1340, s. 2.

78 “Trabzon Dârümuallimini”, *Vatan*, 27 Teşrinisani 1340, s. 3; “Türkiye'de 12 Dârümualliminde Anarşi”, *Son Telgraf*, 26 Teşrinisani 1340, s. 1.

79 “Muallim Mektebi Talebelerinin Grevi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Teşrinisani 1340, s. 2.

aralarında kısa bir süre müzakere yaptıktan sonra vekâletin kararını beklemek üzere derslere gireceklerini söylemişlerdir. Bunun üzerine polisler de okulu terk etmiştir.⁸⁰ Ancak Ankara öğrencileri *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin derse girmeye karar verdiklerine dair verdiği habere sert tepki göstermiş ve İstanbul'daki arkadaşlarına “Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin derslere başladığımızı yazması yalandır. Neticeye kadar grevdeyiz. Telgrafımızın neşri. Sebat, cevap” şeklinde bir telgraf çekmişlerdir.⁸¹

Bu telraftan ve diğer gazetelerin haberlerinden anlaşılacağına göre, Ankara Muallim Mektebi öğrencileri Maarif Vekili Şükrü Bey'in emrine rağmen derslere girmek istememiştir. Bunun üzerine Şükrü Bey, derhal hepsinin kaydının silinerek okuldan çıkarılmalarını emretmiştir. Öğrenciler bu emre de itaat etmeyince meseleye güvenlik güçleri müdahale etmiş ve öğrencilere zor kullanmıştır.⁸² Bu müdahale sonrası öğrencilerin büyük bir kısmı derse girerken 4. sınıf öğrencileri derse girmeyerek okulu terk etmiştir. Bunun üzerine 4. sınıf öğrencilerinin okul kayıtları silinmiştir. Bunun yanında nizamname gereğince kaydı silinen öğrencilerden ücretlerin geri isteneceği, askerlik çağında olanların askeri makamlara teslim edileceği ifade edilmiştir.⁸³ Bu arada Ankara'daki boykota bazı hocaların da iştirak ettikleri haber alınınca vekâletçe soruşturma başlatılmıştır.⁸⁴

Maarif Vekili Şükrü Bey'in derslere girilmesi emrine rağmen Karesi Muallim Mektebi'nde 4. sınıf öğrencileri boykotta ısrar ederek mektebi terk etmiştir. Bu hareketleri üzerine bu öğrencilerin okulla ilişkisi kesilmiştir.⁸⁵ Ancak mektebi terk eden öğrenciler 12 saat sonra pişman olarak geri dönmüş ve mektebe kabullerini talep etmişlerdir. Okul idaresi de bu öğrencileri tekrar mektebe kabul etmiştir.⁸⁶

Maarif Vekili Şükrü Bey'in kesin karar verilinceye kadar öğrencilerin derslere devam etmesi gerektiği yolundaki emri gelince, Adana okul idaresi öğrencileri

80 “Muallim Mektebi Talebelerinin Grevi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Teşrinisani 1340, s. 2.

81 “Darülfünun Talebesi Grev Yapacak mı?”, *Vatan*, 25 Teşrinisani 1340, s. 3; “Mekteplerde İnzibatsızlık ve İntizamsızlık!”, *Tevhid-i Efkâr*, 25 Teşrinisani 1340, s. 2.

82 “Ankara Dârümuallimînîleri Derse Girmeye Razi Oldular”, *Tevhid-i Efkâr*, 25 Teşrinisani 1340, s. 3; “Dârümuallimînler Grevi,” *Vatan*, 25 Teşrinisani 1340, s. 1.

83 “Mekteplerde Anarşi”, *Son Telgraf*, 26 Teşrinisani 1340, s. 2.

84 “Talebe Grevlerine Muallimler de İştirak Ettiler mi?”, *Tevhid-i Efkâr*, 1 Kânunuevvel 1340, s. 2.

85 “Mekteplerde”, *Tanin*, 28 Teşrinisani 1340, s. 1.

86 “Erkek Muallim Mekteplerinde Grev Umumiyetle Zail Olmuştur”, *Cumhuriyet*, 28 Teşrinisani 1340, s. 3; “Mekteplerde”, *Tanin*, 28 Teşrinisani 1340, s. 1.

toplayarak derhal derse girmelerini söylemiştir. Boykota katılan öğrencilerin temsilcisi olan bir son sınıf öğrencisi, aralarında konuşarak bir karar alabilmeleri için bir gün süre verilmesini rica etmiştir. Ancak okul idaresi kararın kesin olduğunu ve telgrafların tebliğinden itibaren emri uygulamakla mükellef olduklarını bildirmişlerdir. Bunun üzerine öğrenciler meseleyi aralarında görüşmüşler ve bir kısmı derslere devam etmeye karar verirken, bir kısmı da okulu terk etmeye karar vermiştir. Neticede muhtelif sınıflardan 69 öğrenci⁸⁷ muallimlerinin ellerini öperek okulu terk etmiştir. Okulu terk eden öğrenciler Adana Türk Ocağı'nda toplanarak teşebbüslerine devam etmeye karar vermiştir.⁸⁸

5- Maarif Vekâletinin Emrine Rağmen Derse Girmeyen Öğrencilerin Okuldan İhracı

Maarif Vekili Şükrü Bey'in emrinden sonra boykotun başlatıcısı ve merkezi konumunda olan İstanbul Erkek Muallim Mektebinde dersler başlamış, hatta İstanbul öğrencileri diğer okullardaki arkadaşlarına telgraf çekerek derslere başlanması yönünde telgraf çekmişlerdir. Diğer okullardan da “iş’ârınız üzere derslere başladık” cevabını almışlardır.⁸⁹

Birçok okulda olduğu gibi İstanbul'daki öğrenciler de derse başlamalarına rağmen 26 Kasım 1924'te öğrencilerin bu kararı tartışmaya açtığı görülmektedir. Öğrenciler 26 Kasım sabahı son durumu müzakere etmiş ve müzakereler sırasında öğrenciler ikiye ayrılmıştır. Öğrencilerin bir kısmı boykotta ısrar ederken, diğerleri sükûnetle vekâletten gelecek kararın beklenmesini istemiştir. Boykotta ısrar eden öğrenciler buna sebep olarak, Anadolu'daki okuldan atılan bazı arkadaşlarının kendileri yüzünden bu duruma düşmelerini göstermiştir.⁹⁰ Zira İstanbul öğrencileri derse girmeyi kabul etmelerine rağmen yukarıda belirtildiği üzere Trabzon, Adana, Bursa, Konya ve Balıkesir'de bazı öğrenciler derse girmemekte ısrar etmişler ve bu nedenle okulla ilişkileri kesilmiştir.

Toplantı sonrası saat 08:30'da 150 kişi olan 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinden 50'si boykotta ısrar ederek mektebi aniden terk etmiş ve diğer arkadaşlarını da derse girmemeleri için teşvik etmişlerdir.⁹¹ Bu 50 öğrenciden 12'si 2. sınıf 1.

87 *Son Telgraf* 26 Kasım'daki ilk haberinde bu sayıyı 72 olarak vermiştir. “Türkiye’de 12 Dârümualliminde Anarşi”, *Son Telgraf*, 26 Teşrinisani 1340, s. 1.

88 *Son Telgraf*, 29 Teşrinisani 1340, s. 3.

89 “Türkiye’de 12 Dârümualliminde Anarşi”, *Son Telgraf*, 26 Teşrinisani 1340, s. 1.

90 “Dârümualliminden Tard Edilenler”, *Tamim*, 27 Teşrinisani 1340, s. 2.

91 “Derse Başlamışken Mektebi Terk Ettiler”, *İkdam*, 27 Teşrinisani 1340, s. 1.

şubeden, 19'u 2. şubeden, 6'sı 3. sınıftan ve 13'ü de 4. sınıftandır.⁹² Okulda bu 50 kişi dışındaki 2., 3. ve 4. sınıf öğrencileri derslerine devam etmişlerdir. Bunun yanında 1. ve 5. sınıf öğrencileri baştan beri boykota iştirak etmediklerinden zaten derslerine devam etmekteydiler.⁹³

İstanbul'da 50 öğrencinin mektebi terk etmelerinin sebebi yukarıda da belirtildiği gibi, Trabzon, Adana, Bursa ve Balıkesir öğrencilerinin mektebi terk etmiş olmalarıydı. Özellikle Ankara ve Trabzon'da öğrencilere yapılan sert muamele de İstanbul'daki arkadaşlarını oldukça rahatsız etmişti.⁹⁴ Okulu terk eden öğrenciler Anadolu'daki okullardan atılan arkadaşları kabul edilinceye kadar okula girmeyeceklerini söylemişlerdir.⁹⁵

Elli kadar öğrenci mektebi terk edince Okul Müdürü İbrahim Alâeddin Bey vekâletten gelen emir gereğince yoklama yaptırmış ve okulda olmağı tespit edilen 50 öğrencinin kaydını silmiştir. Vekâletin emri gereğince İstanbul'da 50 öğrencinin kaydı silinirken, yine vekâletin emrine itaat etmeyen Adana'da 70, Ankara'da ise tüm 4. sınıf öğrencilerinin okulla ilişkileri kesilmiştir.⁹⁶

İstanbul'da Okulu terk eden 50 öğrenciden 8'i yaptıklarından pişman olarak bir saat sonra geri dönmüşler ve affedilerek tekrar okula kabul edilmelerini istemişlerdir.⁹⁷ Ancak okul idaresi kararın kesin olduğunu belirterek öğrencilerin talebine olumsuz cevap vermiştir. Bununla birlikte durumu Maarif Vekâletine bildireceklerini ve gelecek emre göre hareket edeceklerini belirtmişlerdir.⁹⁸

92 “Dârümualliminden Tard Edilenler”, *Tanin*, 27 Teşrinisani 1340, s. 2; “Dârümuallimîn Grevinin Son Safhası”, *Tevhid-i Efkâr*, 27 Teşrinisani 1340, s. 2.

93 “Muallim Mektepleri Grevi”, *Cumhuriyet*, 28 Teşrinisani 1340, s. 3.

94 “Dârümuallimin Talebesinin Grevi Devam Ediyor?”, *Cumhuriyet*, 25 Teşrinisani 1340, s. 2.

95 “Mekteplerde Grevler”, *Vatan*, 27 Teşrinisani 1340, s. 2.

96 “Muallim Mektepler Hadisesi”, *Vatan*, 30 Teşrinisani 1340, s. 1; “Tard Edilen Talebenin Adedi”, *Tanin*, 30 Teşrinisani 1340, s. 1; Cemil Öztürk, *Atatürk Dönemi Öğretmen Yetiştirme*, Ankara 1986, s. 84; Ergün, *age.*, s. 71; Her ne kadar gazetelerde belirtilmemişse de sayı tespit edilememekle beraber, Trabzon'da da bazı öğrencilerin okuldan atıldıkları anlaşılmaktadır. Örneğin Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi'ndeki 14 Kasım 1926 tarihli bir belgede, Trabzon Erkek Muallim Mektebi öğrencilerinden Ömer Lütfi Efendi'nin grev hadisesi nedeniyle okuldan uzaklaştırıldığı ifade edilmektedir. Ömer Lütfi Efendi daha sonradan Sivas Erkek Muallim Mektebine kayıt yaptırmıştır. *BCA*, 28/39/18

97 “Dârümuallimîn Grevi Müessif Bir Netice Verdi”, *Cumhuriyet*, 27 Teşrinisani 1340, s. 2; *Son Telgraf* geri dönen öğrencilerin sayısını 10 olarak vermektedir. “Türkiye'de 12 Dârümualliminde Anarşi”, *Son Telgraf*, 26 Teşrinisani 1340, s. 1.

98 “Türkiye'de 12 Dârümualliminde Anarşi”, *Son Telgraf*, 26 Teşrinisani 1340, s. 1; “Dârümuallimîn Grevinin Son Safhası”, *Tevhid-i Efkâr*, 27 Teşrinisani 1340, s. 2.

Bu arada bazı gazetelerde Maarif Vekili Şükrü Bey'in öğrenci boykotunun dışardan yapılan teşvik ile yapıldığı kanaatinde olduğu ileri sürülmüştür.⁹⁹ Bunun üzerine Maarif Vekâletine bir telgraf çeken öğrenciler, katiyen hiçbir tarafın tahrikleriyle hareket etmediklerini, sadece haklarını aradıklarını, hükümete muhalefet gibi bir amaçlarının da olmadığını belirtmişlerdir.¹⁰⁰ Basında haberler çıkınca Maarif Vekili Şükrü Bey de bu iddiaları yalanlamış ve boykotun hariçten teşvik edildiği yönünde bir kanaate sahip olmadığını açıklamıştır.¹⁰¹

İstanbul'da okuldan kaydı silinen öğrencilerin çoğu okuldan ayrıldıktan sonra çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır. Bunların çoğu Anadolu'nun değişik vilayetlerinden oldukları için kalacak yer bulamamışlardır. Bir kısmı İstanbullu arkadaşlarının evlerinde misafir kalırken bir kısmı da hanlarda kalmışlardır.¹⁰² Bu 50 arkadaşlarının zor durumda kaldığını gören İstanbul Muallim Mektebi öğrencileri, Vekâletten gelecek karara kadar arkadaşlarının maddi ihtiyaçlarını karşılamaya karar vermişlerdir.¹⁰³

26 Kasım 1924'te okullarından kayıtları silinen öğrenciler, bir hafta beklemelerine rağmen Maarif Vekâletince haklarında bir karar verilmeyip, İstanbul'da kalacak yerleri de olmayınca memleketlerine dönmeye karar vermişlerdir. Okullarına giderek eşyalarını ve kitaplarını aldıktan sonra kendilerine minnettar olduklarını belirttikleri öğretmenlerinin ellerini öpmüşlerdir. Gazetelere göre bu esnada öğretmenler ve öğrenciler gözyaşlarına boğulmuştur.¹⁰⁴

Okuldan kaydı silinen öğrenciler haklarında Maarif Vekâletince bir karar verilmeyince kendileri açısından farklı yollar aramaya başlamıştır. Bir kısmı adliye meslek mektebi imtihanına girmişler ve kazanmışlardır. Bir kısmı da Anadolu maarif idareleri tarafından köy okullarına tayin edilmişlerdir.¹⁰⁵

Bu arada kamuoyunda da okuldan atılan öğrenciler konusunda bir an önce karar

99 "Talebinin Hariçten Teşvik ve Tahrik Edildiği Kanaati", *Son Telgraf*, 2 Kânunuevvel 1340, s. 1.

100 "Dârümualliminde Vaziyet", *İkdam*, 28 Teşrinisani 1340, s. 2; Dün Talebe Vekâlete bir Telgraf Çekti", *Son Telgraf*, 28 Teşrinisani 1340, s. 1; "Muallim Mektebi Talebesi", *Vatan*, 29 Teşrinisani 1340, s. 2.

101 "Maarif Vekilinden Beklenen", *Son Telgraf*, 12 Kânunuevvel 1340, s. 2.

102 "Mekteplerde", *Tanin*, 28 Teşrinisani 1340, s. 1.

103 "Dârümuallimin Grevi", *Tanin*, 29 Teşrinisani 1340, s. 2.

104 "Dârümuallimin Talebesi", *Vatan*, 3 Kânunuevvel 1340, s. 2; "Kıymetli Gençler", *İkdam*, 3 Kânunuevvel 1340, s. 2.

105 "Mekteplerin Ayrılan Efendiler", *Son Telgraf*, 11 Kânunuevvel 1340, s. 2.

verilmesi yönünde görüşler dile getirilmeye başlanmıştır. Gazetelerde yeni Maarif Vekilinin eski vekilin yaptığı haksızlığı düzeltmek yerine haksızlığı devam ettirerek büyük bir vebal altına girdiği, genç ve kimsesiz öğrencilerin yersiz yurtsuz sefil bir şekilde ortada kaldıkları, bunun mesuliyetinin de maarif vekâletinde olduğu ileri sürülmüştür. Ayrıca bu meseleye çözüm üretmedikleri için mebusların da sorumlu olduğu ifade edilmiştir. Yine gazetelerde, meselenin sadece öğrencilerin perişan olması olmadığı, vekâletin kararıyla Türkiye’de iki sene ilköğretim öğretmeni yetişmeyeceği, bu şekilde ülkede öğretmen eksikliği ortaya çıkarmaya da kimsenin hakkı olmadığı belirtilmiştir.¹⁰⁶

6- Atılan Öğrencilerin Tekrar Okullarına Kabul Edilmesi ve Meselenin Sona Ermesi

Maarif Vekâleti 21 Aralık 1924 tarihinde kaydı silinen öğrenciler hakkında kararını vermiş ve bu öğrencilerin affedilerek tekrar okula kabul edilmeleri emrini vermiştir. Ancak bu kararda “*müşevvik*” durumda olanlar istisna tutulmuştur. Vekâletin bu kararı üzerine İstanbul Muallim Mektebi’nin İnzibat Meclisi toplanarak boykotu kışkırtanları belirlemiş ve diğerlerini okula kabul etmiştir. İnzibat Meclisi olayların kışkırtıcısı olarak önce yedi öğrenci belirlemiştir.¹⁰⁷ Ancak son kararda bunlardan ikisinin tam olarak kışkırtıcı olduğu tespit edilerek bu iki öğrencinin kayıtları kesin olarak silinmiştir. Geriye kalan beş öğrenci tam kışkırtıcı olarak görülmediği için haklarında verilecek kararın ne olması gerektiği Maarif Vekâletine sorulmuştur.¹⁰⁸

Maarif Vekâleti okuldan ihraç edilen öğrencileri affederken, öğrencilerin dersleri boykot etmesine sebep olan Erkek Muallim Mekteplerinin eğitim-öğretim süresinin dört yıldan beş yıla çıkarılması kararından geri adım atmamıştır.¹⁰⁹

Son olarak Maarif Vekâletince öğrencilerin boykota başlamadan önceki talepleri incelenmiş ve inceleme sonucunda alınan kararlar 15 Aralık 1924 tarihinde Muallim Mekteplerine bildirilmiştir. Vekâlet, okullara altı maddelik bir tamim göndermiştir. Vekâlet tamimde, okulun beş yıla çıkarılmasının sebeplerini açıklamakta, bu durumun programın genişletilmesi dolayısıyla yapıldığı yoksa mevcut derslerin beş seneye taksim edilmesi gibi bir gayenin takip olunmadığı belirtilmiştir. Tamimin son maddeleri ise öğrencilerin iktisap ettiği ve edeceği

106 “Maarif Vekilinden Beklenen”, *Son Telgraf*, 12 Kânunuevvel 1340, s. 2.

107 “Dârümualliminden Çıkanlar Tekrar Alınıyor”, *Cumhuriyet*, 23 Kânunuevvel 1340, s. 2.

108 “Dârümualliminde Metrud Talebe Affedildi”, *Tevhid-i Efkâr*, 22 Kânunuevvel 1340, s. 4.

109 “Dârümualliminlerden Çıkanlar”, *Son Telgraf*, 22 Kânunuevvel 1340, s. 2.

durumlar hakkında bir nasihat şeklindeydi. Maarif Vekâleti bu talimatıyla kısaca, öğrencilerin isteklerinin kabul edilemeyeceğini bildirmiştir. Müdür İbrahim Alâeddin Bey de tamimi öğrencilere duyurmuştur.¹¹⁰ Bu kararla yaklaşık bir ay boyunca süren “Cumhuriyet döneminin bu ilk geniş çaplı öğrenci olayları”¹¹¹ tamamen sona ermiş ve öğrenciler kaldıkları yerden beş yıllık eğitim yapılanmasına göre eğitim-öğretimlerine devam etmişlerdir.

Okuldan ihraç edilen öğrencilerin durumu olayların bitmesinden yaklaşık üç ay sonra 7 Mart 1925 tarihli TBMM oturumunda gündeme gelmiştir. Mecliste 1925 yılı Maarif Vekâleti bütçesi görüşülürken Sivas Mebusu Rahmi Bey söz almış ve boykot hadisesini özetledikten sonra Maarif Vekilinden bir ricada bulunmuştur. Rahmi Bey, “müşevvik” olarak görüldükleri için okuldan ihraç edilen öğrencilerin son sınıfın birincisi ve ikincisi olduklarını belirttikten sonra bu öğrencilerin “üç aydan beri mekteplerinden mahrumiyetini kâfi görerek tekrar mekteplerine kabullerine” izin verilmesini istemiştir.¹¹² Ancak bu Rahmi Bey’in bu talebinden bir sonuç çıkıp çıkmadığına dair bir bilgiye rastlanamamıştır.

II- Lise Öğrencilerinin Dersleri Boykot Teşebbüsü

1924 yılının Nisan ayında Ankara’da toplanan II. Heyet-i İlmiye’de ortaöğretimi ilgilendiren önemli kararlar alınmıştır. Toplantıda, bir devreli liselerin ortaokul haline getirilmesi ve bunların tek bir öğrenim bütünü olarak sayılması, kız liselerinin erkek liseleri gibi tam sınıflı olarak kurulması ve aralarındaki süre farkının kaldırılması, ortaokul ve liselerin üçer yıllık ayrı ayrı okullar olması, ortaokul, lise ve öğretmen okulu programlarının yeniden düzenlenmesi gibi kararlar alınmıştır. Bu kararlar sonrasında ortaöğretimin toplam süresi yedi yıldan altı yıla indirilmiştir. Bunun yanında ilkokul da altı yıldan beş yıla indirilmiştir. Beş yıllık ilköğretimin üzerine, üç yıllık birinci devre (ortaokul) ve bunun üzerine üç yıllık ikinci devre (liseler) kurulmuştur. Kısaca 5+3+3’lük sisteme geçilmiştir.¹¹³

Maarif Vekaleti, II. Heyet-i İlmiye’de alınan bu kararların 1924 yılında itibaren uygulanmasına karar vermiş ve 20 Eylül 1924 tarihinde liseler eğitime başlamıştır.¹¹⁴

110 “Erkek Muallim Mektebi Talebesinin Metalibi Reddedildi”, *Tanin*, 16 Kânunuevvel 1340, s. 2; “Dârülmualliminlerin Talepleri İsaf Edilmiyor”, *Tevhid-i Efkâr*, 16 Kânunuevvel 1340, s. 4.

111 Öztürk, *age.*, s. 84.

112 *TMMM*, 7.3.1341, 71. İnikad, s. 198-199.

113 Hasan Cicioğlu, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Ortaöğretimin Gelişimi”, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu 07-09 Aralık 2005*, Ankara 2010, s. 142-143.

114 *Tanin*, 8 Eylül 1340.

Ancak geçiş sürecindeki uygulama özellikle 9. ve 10. sınıf olan lise talebelerini rahatsız etmiştir. Zira bu yeni düzenlemeyle 1924 yılında 12. sınıfı bitirenlerle 11. Sınıfı bitirenler mezun sayılırken, 9'dan 10'a ve 10'dan 11'e geçmesi gerekenler terfi ettirilmeyerek mevcut sınıflarında bırakılmıştır.¹¹⁵ Bu uygulamayla 11., 8., 7. ve 6. sınıf talebeleri lise tahsilini 11 senede bitirirken, 9. ve 10. Sınıflar ise liseyi eskisi gibi 12 yılda bitirmiş olacaktı.¹¹⁶ Uygulamadan dolayı haksızlığa uğradığını düşünen ve değişik illerde okuyan lise talebeler mağduriyetlerinin giderilmesi için Maarif Vekaletine telgraf çekmişlerdir.¹¹⁷

Uygulamaya sadece öğrenciler değil, veliler de tepki göstermiştir. Bazı veliler gazetelere mektuplar göndererek tepkilerini dile getirmişlerdir. Bir veli *Tanin*'e gönderdiği mektupta, İstanbul'un iki devreli liselerinden birisinde biri 9., diğer 8. Sınıflarda iki oğlu olduğunu, son düzenlemeyle o sene ikisinin de ilk devre şahadetnamesi alarak önümüzdeki sene ikinci devrenin 1. Sınıfında birleşeceklerini, bu durumun ise kendisini çok üzdüğünü yazmıştır. Bunun yanında veli, bir eğitimci olmamakla beraber, “yeni atıldığımız bir sahada bizden evvelkilerin tecrübelerinden istifade etmek gibi emin bir yolu bırakarak bilgisizliğimize rağmen yeni yollara sapmaya da hiç taraftar” olmadığını ifade etmiştir.

Veli, 8. ve 9. Sınıfların birleşmesiyle program ne kadar mükemmel olursa olsun bir sınıfta bilgi açısından eşit olmayan iki talebe grubu bulunacağını, bu durum karşısında muallimlerin oldukça zor durumda kalacağını kaydetmiştir. Bu durumun sonucunu şöyle açıklamıştır: “Bana öyle geliyor ki bu 8. ve 9. Sınıflar halitasında 9. sınıf talebesi yükünü hafif bularak çoğu haylazlığa vuracak, yüküne pek ağır bulacak olan 8. talebesinin çoğu da bunun altında ezilecektir..”.

Öğrenci velisi daha sonra şu soruları sormuştur:

“Acaba bu halin talebe üzerinde ruhi, dimaği, bünyevi tesirleri layıkıyla tetkik ve mülahaza edildi de mi bu yolda bir karar ittihaz olundu?

Bu sene kendilerine şahadetname verilerek darülfünuna girebilecek 12. ve 11. Sınıflar talebesi arasındaki bir senelik tahsil farkı da nazarı dikkate alınmak lazım gelen bir nokta değil midir?

Vekaletçe lisenin yedi birine altı sene de ikmali kararı verilince bunu tatbik için karışık, dolambaçlı yollardan gidilmekten ise orta tahsili 12 senede

115 *Son Telgraf*, 24 Teşrinisani 1340, s. 2.

116 “Lise Programlarının Tebeddülü”, *Tanin*, 5 Temmuz 1340, s. 1.

117 Konya'da okuyan talebelerin telgrafları için bk. *Tevhid-i Efkâr*, 30 Haziran 1924, s. 5.

bitirmeyi göze alarak liseye girmiş talebeyi eski programa tevfikân tedris etmekte devam eylemek, yeni programı önümüzdeki seneden itibaren altıncı sınıfa alınacak talebeye tatbik ile işe başlamak gibi en sade yolu takip etmeye ne mâni var idi? Bütçe mi? 12. Sınıfın bu suretle daha ancak altı sene devam edecek mevcudiyeti dolasıyla israfını umumi tecrübelerle nazaran sene de iki bin lirayı tecavüz edemez. Bu kadar bir masraf için halen liselerde altı sınıfta bulunmakta olan binlerce talebenin tahsilini teşevvüğe uğratmak zaruri mi idi?''¹¹⁸

Yine başka bir öğrenci velisi de lise öğretiminin 12 yıldan neden 11 yıla indirildiğinin açıkça izah edilmediğini belirttikten sonra, bunun en önemli faydasının yeterli talebe bulamayan Darülfünuna mümkün olduğunca çok talebenin girmesinin sağlanması olacağını ileri sürmüştü, ancak bunun sağlıklı bir durum olmayacağını ifade etmiştir:

“İşte bu sene erkek liselerinin 12. ve 11. Sınıfları talebesiyle kız liselerinin 10. Sınıf talibatu darülfünuna girebileceklerdir. Erkek liselerinde 8. Ve 9. Sınıfların birleştirilmesi suretiyle önümüzde dört senede alınabilecek talebeyi üç seneden Darülfünun 'da cem etmek imkânı da ihzar edilmiştir! Fakat bu hakiki bir faide midir? Darülfünunumuz için talebesinin kemiyeti mi, yoksa keyfiyeti mi daha mühimdir? Bu suale “her ikisi de aynı nispette” cevabı verilecek olursa bu yeni teşkilat ve tertibatın talebenin keyfiyet-i tahsilîyesi cihetini nispeten ihmal etmesine karşı Darülfünun neden sesini yükseltmez?''¹¹⁹

Mektep idarelerinden ve Ankara'dan olumlu bir cevap alamayan İstanbul'daki lise talebeleri taleplerini kabul ettirmek için dersleri boykot etmeyi düşünmüşler ve bu konuda Anadolu'daki arkadaşlarıyla görüşmüşlerdir.¹²⁰ Gazetelere yansıyan habere göre, boykota Türkiye'de o tarihte mevcut olan 12 lisenin 9.ve 10. Sınıf öğrencileri katılacaktır.¹²¹ Bir lise öğrencisi “şimdi de hakkımızı alamayacak olursak ne vakte kadar beklemek icap edecektir. Biz de güneş kadar aşikâr olan hakkımızı istirdat edeceğiz” diyerek açıkça tepkisini dile getirmiştir.¹²²

118 “Lise Programlarının Tebeddülü”, *Tanin*, 5 Temmuz 1340, s. 1.

119 “Liseler Hakkında” *Tanin*, 29 Eylül 1340.

120 “Şimdi de Liseler Greve Hazırlanıyor?”, *Tanin*, 25 Teşrinisani 1340, s. 2; “İlk Muallim Mektebi Grevi Bitti”, *İkdam*, 26 Teşrinisani 1340, s. 1.

121 *Tevhid-i Efkâr*, 25 Teşrinisani 1340, s 2.

122 “Trabzon'da Tatil-i Tedrisat Yüzünden Gürültü”, *Son Telgraf*, 24 Teşrinisani 1340, s. 2.

Bazı gazeteler talebelerin 29 Kasım 1924 Cumartesi günü boykota gideceklerini yazmıştır.¹²³ Ancak İstanbul lisesi Müdürü Lütfi Bey böyle bir meselenin mevzubahis olmadığını ve olmayacağını söylemiştir. Bununla birlikte ihtiyatı elden bırakmamak için gereken tedbirleri de aldıklarını belirtmiştir. Diğer yandan lise muallimleri boykotun fenalığı ve sonuçları hakkında talebeye nasihatte bulduklarını ifade etmiştir. Ayrıca lise idareleri tarafından mektep kapılarına birer nöbetçi koyularak yabancıların içeri girmesi yasaklanmıştır. Bu arada gazetelere açıklama yapan yetkili bir kişi de eğer lise talebeleri de boykot yapacak olursa bu işte müşevvik olan talebelerin geçici olarak derhal mektepten çıkarılacağı ve haklarında yapılacak muamelenin de Maarif Vekaletinden sorulacağını belirlemiştir.¹²⁴

Gazetelerden takip edilebildiği kadarıyla lise talebesinin boykotu gerçekleşmemiş ve derslerine düzenli olarak devam etmişlerdir.¹²⁵ Öğrencilerin boykota gitmemesinde muallim mektebi öğrencilerini sonuç alamaması ve boykota katılan talebelerin okullarından atılmalarını da etkili olmuş olması mümkündür.

III- Orta Ticaret Mektebi Öğrencilerinin Dersleri Boykot Teşebbüsü

1883 yılında Ticaret ve Ziraat Orman ve Maadin Nezaretine bağlı olarak Cağaloğlu'nda bugünkü Marmara Üniversitesi Rektörlüğü olarak kullanılan iki katlı binada Hamidiye Ticaret Mektebi açılmıştır. Mektep 1889 yılında Maarif Nezaretine bağlanmıştır. 1915 yılında kısm-ı evvel, kısm-ı sani olarak iki kademeli hale getirilmiş ve adı da Ticaret Mektebi Âlisi olarak değiştirilmiştir. 1923 yılında ise mektep Orta Ticaret Mektebi, Yüksek Ticaret Mektebi ve İstanbul Ulumu Aliye-i Ticariye Mektebi olmak üzere üç kademeli hale getirilmiş ve İktisat Vekaletine bağlanmıştır.¹²⁶

1924 yılında Orta Ticaret Mektebi'ne oldukça fazla talep olmuştur. Mektebe 82 kişi müracaat etmiş ve 62'sinin kaydı yapılmıştır. Bu talebe karşı mektebin binası yetersiz kalmıştır. 4 Ekim 1924 tarihinde eğitime başlayacak olan mektebin bir yetkilisi, o sene orta ticaret mektebinin derslerinin bir kısmını öğleden sonra yapmaya mecbur kalacaklarını söylemiştir.¹²⁷ Nitekim de öyle olmuştur. Mektep binasının yetersiz

123 "Mekteplerde Grev, Aldı Yürüdü", *Son Telgraf*, 25 Teşrinisani 1340, s. 2.

124 "Dârülmuallimîn Talebesinin Grevi Devam Ediyor?", *Cumhuriyet*, 25 Teşrinisani 1340, s. 2.

125 "Dârülmuallimin Grevi Müessif Bir Netice Verdi", *Cumhuriyet*, 27 Teşrinisani 1340.

126 Hamidiye Ticaret Mektebi için bk. Aysenur Erdoğan, *Hamidiye Ticaret Mektebi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

127 "Ticaret Mektebi" *Vatan*, 25 Eylül 1924, s. 4.

olması ve talebenin de fazla olması nedeniyle Orta Ticaret Mektebi yöneticileri sabah yapılan orta öğretim öğrencilerinin iki sınıfının eğitimini öğleden sonra yapılmasına karar vermiştir. Ancak karar öğrencileri rahatsız etmiştir. Zira öğleden sonra derse girmesi istenen talebe öğleden sonra buldukları işlerine gidemeyince işlerinden çıkarılmıştır. Öğleden evvel de iş bulamamışlardır. Bu arada öğleden sonra ders gören talebenin akşam geç saatte dersten çıkmaları rahatsızlığı daha da artırmıştır.¹²⁸ Bazı talebeler bu karar nedeniyle okullarını bırakmak zorunda kalacaklarını ileri sürmüşlerdir.¹²⁹ Talebeler Meclis-i Müderrisine dilekçe vermeye, talepleri kabul edilmezse Cumartesi gününden itibaren dersleri boykot etmeye karar vermişlerdir.¹³⁰

Tevhid-i Efkâr gazetesine demeç veren bir mektep yetkilisi, talebenin bir kısmının öğleden sonra eğitim almasının bir zaruret sonucu olduğunu, o sene talebenin artması ve binanın da yetersiz olmasından dolayı bu kararı almak zorunda kaldıklarını söylemiştir. Yetkili problemin çözülmesi için İktisat Vekaletine ait olan binanın üst katının ya da zemin katın kullanılması gerektiğini, ancak bu katların kullanılmasının mümkün gözükmediğini belirtmiştir. Zira zemin kat oldukça rutubetliydi ve talebenin sağlığını bozacağı için burada eğitim yapılamazdı.¹³¹

Talebe temsilcileri Meclis-i Müderrisin Reisi Nihat Bey'e müracaat ederek öğleden evvel ders görmelerin temin etmek için ya mektebe ait olan ve halen boş duran eski Ziraat Müzesinin kullanılmasını, ya da mektebin üst katında bulunan Ticaret ve Sanayi Müdüriyetlerinin tahliyesi için Maarif Vekaleti nezdinde teşebbüste bulunmasını rica etmişlerdir. Nihat Bey Meclis-i Müderrisin vasıtasıyla vekalet nezdinde teşebbüste bulunacağını söylemiştir. Talebe aynı zamanda vekaletten gelecek cevaba kadar Birinci sınıf derslerinin mektebin kütüphanesinde ve 2. sınıfların eğitiminin ise alt kattaki daktilografi odasında öğleden önce yapılmasını rica etmişlerdir.¹³² Gazete haberlerine göre, Meclis-i Müderrisin reisi on gün sonra uygulamak üzere bu talebi kabul etmiştir.¹³³ Talebenin talebinin kabul edilerek kütüphanenin orta mektep öğrencilerine tahsis edilmesiyle problem çözülmüş

128 *Tevhid-i Efkâr*, 25 Teşrinisani 1924, s. 2; "Maarif Vekaleti Vazifesini İfaya Başladı", *Vakit*, 26 Teşrinisani 1340, s. 1-2.

129 "Ticaret Mektebinin Tedrisat Zamanı?", *Vakit*, 5 Teşrinievvel 1924, s. 2.

130 "Mekteplerde İnzibatsızlık ve İntizamsızlık!", *Tevhid-i Efkâr*, 25 Teşrinisani 1924, s. 2; "Ticaret Mektebinde de mi Grev yapılacak?", *Vakit*, 25 Teşrinisani 1924, s. 3.

131 "Mekteplerde İnzibatsızlık ve İntizamsızlık!", *Tevhid-i Efkâr*, 25 Teşrinisani 1924, s. 2.

132 "Ticaret Mektebinde" *Vakit*, 27 Teşrinisani 1340, s.1.

133 "Ticaret Mektebinde" *Vakit*, 27 Teşrinisani 1340, s.1.

ve talebeler 27 Kasım 1924 tarihinden itibaren derslerine girmeye başlamıştır.¹³⁴ Dolayısıyla bir boykot söz konusu olmamıştır.

Sonuç

Cumhuriyetin ilk yıllarında özellikle 1924 yılında Türkiye’de birçok öğrenci hareketi görülmüştür. Bunun en önemli nedenlerinden biri devletin kurulmasından sonra her sahada olduğu gibi eğitim alanında da büyük bir dönüşüm ve değişim yaşanmasıdır. 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhit-i Tedrisat Kanunu bu değişim ve dönüşümde önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bu kanunla Maarif Nezaretinin okul sayısı arttığı gibi medreseler gibi dini eğitim veren kurumlar da kapatılmıştır. Nezaret ortaya çıkan bu yeni durumda okullar ve programlar meselesine çözüm üretmek için Tevhid-i Tedrisat Kanununun kabulünden bir ay sonra II. Heyet-i İlmiye toplantısını gerçekleştirmiştir. Bu toplantı da daha çok okulların dereceleri, müfredat programları ve ders kitapları üzerinde durulmuştur. Ancak özellikle okulların dereceleri ile ilgili kararların uygulanış şekli zaman zaman öğrenciler tarafından iyi karşılanmamış ve bu nedenle özellikle 1924 yılının ikinci yarısında çok sayıda öğrenci hareketi meydana gelmiştir.

Orta öğretim öğrencileri açısından 1924 yılındaki en önemli hareket Türkiye’deki tüm Erkek Muallim Mektebi öğrencilerinin dersleri boykot etmesi olmuştur. Türkiye’deki 13 Erkek Muallim Mektebi öğrencileri okulun eğitim-öğretim süresinin dört yıldan beş yıla çıkarılması sonrası bir yıl fazla okumak zorunda kalmalarına itiraz etmiş ve 4. sınıf öğrencileri o yıl mezun olabilmek için çeşitli makamlar nezdinde müracaatlarda bulunmuşlardır. Müracaatlarına olumlu cevap alamayınca 22 Kasım 1924 tarihinden itibaren talepleri kabul edilinceye kadar dersleri boykot etmişlerdir. Maarif Vekâletinin derse girilmesi yönünde emri gelince öğrencilerin çoğu sükûnetle derslerine girerken bir kısım öğrenci boykotta devam etmiş ve okulu terk etmişlerdir. Bunun üzerine İstanbul’da 50, Adana’da 70 öğrenci ile Ankara’da tüm 4. sınıf öğrencileri okullarından ihraç edilmiştir. Ancak daha sonra boykot olayında elebaşı olanlar dışındakiler tekrar okula kabul edilmişler ve olaylar bu şekilde sona ermiştir. Ancak Maarif Nezareti Erkek Muallim Mekteplerinin beş yıl olması kararından geri adım atmamıştır.

Birçok öğrenci olayı bir şehirde, özellikle de İstanbul’da yaşanırken Erkek Muallim Mektebinde yaşanan boykot tüm Türkiye genelinde yaşanmıştır. Dolayısıyla öğretmen okulları öğrencilerinin boykotu Cumhuriyet döneminin ilk geniş çaplı

134 *Tevhid-i Efkar*, 28 Teşrinisani 1340, s. 3; “Mekteplerde”, *Tamim*, 28 Teşrinisani 1340, s. 1.

öğrenci hareketi olmuştur. Onun için kamuoyunda oldukça ses getirmiş ve hadise TBMM’de bile gündeme gelmiştir.

Erkek Muallim Mektebi öğrencilerinin boykotu sırasında lise öğrencileri de harekete geçmiştir. Zira II. Heyet-i İlmiye’de alınan kararlar doğrultusunda 1924 yılında lise teşkilatında yapılan değişiklik öğrenciler arasında karışıklığa neden olmuştur. 1924 yılında lise eğitiminin tamamlanması için eğitim süresi 12 yıldan 11 yıla indirilince, 11. ve 12. sınıfı bitirenlere diploma verilirken, 9. sınıftan 10. sınıfa ve 10. sınıftan 11. sınıfa geçmesi gereken öğrenciler ise mevcut sınıflarında bırakılmışlardır. Bu durum 9. ve 10. sınıf öğrencilerinin bir yıl kaybetmesine yol açtığı için bu öğrencilerin rahatsızlıklarına neden olmuştur. Kız ve erkek liseleri öğrencileri de hak kaybına uğramamak için Maarif Vekâleti nezdinde teşebbüste bulunmuşlardır. Erkek ve kız liseleri öğrencilerin müracaatlarından sonuç alamamaları durumunda dersleri boykot edecekleri iddia edilmiş ise de bu boykot gerçekleşmemiştir.

Bazen de okul idarelerinin icraatları öğrencileri rahatsız etmiştir. Örneğin Orta Ticaret Mektebi öğrencileri okulun açılmasından sonra uygulanmakta olan programının okul idaresi tarafından gereksiz yere değiştirilmesi ve derslerin öğleden sonraya alınmasından rahatsız olmuşlar ve durumu protesto etmek için dersleri boykot etmeye karar vermişlerdir. Ancak okul idaresi gerekli düzeltmeyi yapınca vazgeçmişler ve 27 Kasım 1924 tarihinden itibaren derslerine girmeye başlamışlardır.

1924 yılındaki öğrenci olayları Türkiye’de Erken Cumhuriyet döneminin son öğrenci hareketleri olmuştur. Zira 1925 yılı başlarında meydana gelen Şeyh Sait İsyanı nedeniyle çıkarılan ve 1929 yılına kadar yürürlükte kalan Takrir-i Sükûn Kanunu’na dayanarak hükümet ülkede hiçbir olaya izin vermemiştir. Türkiye’de öğrenci hareketleri, birkaç küçük çaplı olay hariç, ancak 1960’lı yıllarda tekrar görülmeye başlamıştır.

1924 yılındaki öğrenci hareketlerinde dönemin idarecilerinin tecrübesizlikleri ve yanlış kararlarının da etkili olduğu görülmektedir. Örneğin öğretmen eğitiminin önemine binaen, Erkek Muallim Mektebi’nin öğrenim süresinin artırılması doğru bir karar olmakla birlikte mevcut öğrencilerin bu uygulamadan muaf tutulması ya da hak kaybına uğramayacakları bir çözüm üretilmesi gerekirdi. Zira 1915 yılında Dârülmualimîn-i İbtida’nın eğitim-öğretim süresi 3 yıldan 4 yıla çıkarılınca, 3.

sınıf öğrencileri bir üst sınıfa geçirilmişlerdi.¹³⁵ Nitekim 1924 yılında İstanbul Muallim Mektebi Müdürü olan İbrahim Alâeddin Bey de boykotu onaylamamakla birlikte, öğrencilerin taleplerinde haklı olduklarını savunmuş, hatta bu görüşünü Maarif Nezaretine de bildirmiştir. Diğer yandan dönemin basını da ağırlıklı olarak öğrencileri haklı görmüş ve öğrenci hareketlerinin Maarif Nezaretinin yanlış karar ve uygulamalarından çıktığını savunmuştur.

Erkek Muallim Mektebi öğrencilerinin boykota gitmelerindeki en önemli argümanlardan biri de programlara yeni ders eklenmeyerek mevcut derslerin beş seneye dağıtılmış olmasıydı. 1924 yılında yürürlüğe giren ders müfredatı incelendiğinde son sınıf öğrencilerinin nispeten haklı oldukları görülmektedir. Zira beşinci sınıfta okuyacak olan öğrencilerin iki saat içtimaiyat (sosyoloji) dersi dışındaki bütün dersleri eski programda yer alan ve daha önce okudukları derslerdi. Müfredat değişikliği yapılırken yeni ders eklemesinden ziyade esas olarak sınıfların ders saatinin azaltulmasına çalışıldığı anlaşılıyor. 1915 programında her dört sınıfta haftalık 32 saat ders varken, 1924 programında her beş sınıfta 28’er saat ders vardı.

Diğer yandan Cumhuriyetin ilk yıllarındaki halkın eğitim durumuna ve öğretmen profiline bakıldığında Erkek Muallim Mektebinde dört yıl okumuş olan öğrencilerin mezun edilmelerinin en mantıklı yol olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye’de Cumhuriyet kurulduğu yıllarda okuma-yazma oranı %10 civarındadır. Bunu yanında 40 bine yakın köyden 35 binin de öğretmen ve okul bulunmamaktadır. En önemlisi mevcut öğretmenlerin nitelikleri oldukça düşüktür. 1923 yılında 1081’i kadın, 9021’i erkek olmak üzere 10.102 ilkokul öğretmeni vardı. Bunlardan sadece 2734’ü mesleki eğitim görmüştü. Bunların da önemli bir kısmı medreselerin alt sınıflarından ayrılmış, 1-2 senelik öğretmen okullarından mezun olmuş hocalardı. Geri kalan 7368 öğretmenden de 1357’si ancak ilköğrenim görmüş, 711’i doğrudan medreseden ayrılmış, 152’si muntazam tahsil görmemiş, 2107’si hiçbir öğretmenlik ehliyeti taşımayan kişilerdi.¹³⁶ Bu kadar ehliyetsiz öğretmenin görev yaptığı bir durumda dört yıl nispeten nitelikli bir eğitim almış öğrencilerin mezun edilerek bir an önce mesleklerine başlatılması en akılcı yoldu.

Aynı durum lise öğrencileri için de geçerlidir. İlköğretimin beş yıla düşürülmesinden dolayı 1924 yılında 12. ve 11. sınıf öğrencileri mezun edilirken 9. ve 10. Sınıflarda okuyanların mevcut sınıflarında bırakılmaları doğru bir karar değildi. Zira bu

135 “Dârülmuallimin Talebesinin Tatil-i Tedrisatı”, *Son Telgraf* 22 Teşrinisani 1340, s. 3.

136 Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul 1999, s. 329.

uygulamayla 11., 8., 7. ve 6. sınıf talebeleri lise tahsilini 11 senede bitirirken, 9. ve 10. Sınıflar ise eskisi gibi 12 yılda bitirmiş olacaktı. Bu durum da 9. ve 10. Sınıf öğrencileri için bir mağduriyet sebebiydi. Ayrıca bu uygulama, seviyeleri aynı olmayan iki öğrenci grubunun aynı sınıfta toplanmasına neden olduğu için de pedagojik açıdan da uygun değildi.

Orta Ticaret Mektebi'ndeki duruma bakıldığında, idarecilerin burada da basiretli davranmadığı dikkati çekmektedir. Meslek lisesi olan Ticaret Mektebi öğrencilerinin öğrenim saatleri dışında iş yerlerinde çalıştıkları ve okulun açıldığı ilk tarihten itibaren sabahları ders yapılmasının teamül haline geldiği bilinmesine rağmen derslerinin saatlerinin değiştirilmesi doğru bir karar olmamıştır. Öğrencilerin tepkisi sonrası bulunan çözüm, öğrencilerin tepkisi olmadan yapılabilmeliydi.

Kaynaklar**Sürelî Yayınlar**

Akşam

Cumhuriyet

Hakimiyet-i Milliye

İkdam

Resimli Gazete

Son Telgraf

Tanin

Tevhid-i Efkar

Vakit

Vatan

Araştırma ve İnceleme Eserler

Cicioğlu, Hasan, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Ortaöğretimin Gelişimi”, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu 07-09 Aralık 2005*, Ankara 2010, s. 137-172.

Cicioğlu, Hasan, *Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk ve Ortaöğretim*, Ankara 1985.

Dağlar, Oya, “Emrullah Efendi-Tevfik Fikret Anlaşmazlığı”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2006, C 8, S. 2, s. 27-47.

Demirel, Fatih, “Dârülmualimîn-i Âliyede Fenn-i Terbiye Dersi ve Bir Öğrenci İsyanı”, *Bellekten*, C LXXIX/S. 284, 2015, s. 321-331.

Dönmez, Cengiz, “Atatürk ve Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, Konya 2005, s. 255-268.

Erdoğan, Ayşenur, *Hamidiye Ticaret Mektebi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

Ergün, Mustafa, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara 1982.

İhsaiyat Mecmuası, 1339-1340, İstanbul 1341.

Öztürk, Cemil, *Atatürk Dönemi Öğretmen Yetiştirme*, Ankara 1996.

Şahin, Mustafa, “Darülfunun Talebe Cemiyetince Gerçekleştirilen Bir Eylem: Tramvay Olayı”, *Vatan ve Sıhhat*, ed. Eren Akçicek-Fevzi Çakmak, s. 265-280.

Ünal, Uğur-Birbudak, Togay Seçkin, *İstanbul Darulmuallimini (1848-1924)*, Ankara 2013.

Yıldırım, Kadir, *Osmanlı'da İşçiler (1870-1922)*, İstanbul 2013.

Yılmaz, Hasan, *Heyet-i İlmîyeler (1923-1924-1926)*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1988.